

53. Yılında 15-16 Haziran 1970 Eylemleri

Haziran 2023

Yıldırım Koç

1970 yılının 15–16 Haziran günleri, İstanbul ve Kocaeli’de, Türkiye işçi sınıfı tarihinde o güne kadar örneği ve hatta benzeri görülmemiş bir eylemlilik yaşandı. Ancak bu eylemliliğin nedenleri, bu süreçte DİSK’in yöneticilerinin rolü ve tavrı, olayların başarısı, sonuçları ve işçi sınıfı hareketine etkileri yeterince tartışılmadı. Bu konuda değerlendirme yapanların önemli bir bölümü de birinci el kaynaklara başvurmadan ve olayı yeterince öğrenmeden, görüş açıkladı. 15-16 Haziran 1970 eylemlerinin 53. yılında da benzer yazılar yazılacak.

15-16 Haziran olaylarıyla ilgili temel başvuru kaynaklarından biri, Zafer Aydın’ın, *İşçilerin Haziran’ı, 15-16 Haziran 1970* kitabıdır (Ayrıntı Yay., İstanbul, 2020, 992 s.) Ayrıca Sırrı Öztürk’ün kitabı da önemlidir: Sırrı Öztürk, *İşçi Sınıfı Sendikalar ve 15/16 Haziran Olaylar-Nedenleri-Davalar-Belgeler-Anılar-Yorumlar*, (2. Basım), Sorun Yay., İst., 2001, 564 s. Kitabın ilk baskısında, 1976 yılında, kitabın yazarları “Turgan Arınır – Sırrı Öztürk” olarak gösterilmişti (532 s.). Sırrı Öztürk, kitabın 2. baskısına yazdığı önsözde (s.20), ilk kitabın yazarlarından olduğu belirtilen Turgan Arınır’ı şöyle suçlamaktadır: “Kollektifimizi ‘naylon komünistlerin’ cenahına transfer, kariyer ve benzeri tutkularla adeta bir ‘kuluçkahane’ yerine koyanları hayat ve mücadele hâlâ doğrulamamıştır; bunlar aramızdan kopmuşlardır. Kitabın 1. baskısına imzasını açtığımız zat da bunlardan biridir.”

Bu konudaki diğer önemli kaynak, Kemal Sülker Okur’un anılarıdır: Kemal Sülker, *Türkiye’yi Sarsan 2 Uzun Gün 15-16 Haziran* (Birinci basım: Yazko Yay., İst., 1980, 156 s.; ikinci basım, V Yay., Ank., 1987, 135 s.)

Diğer kitapçıklar ise, basım tarihi sırasıyla şunlardır:

Turhan Feyzioğlu, *İşte Gerçek: 16 Haziran Ayaklanmasının Ardındaki Aşırı Sol Tahrıklarının İcyüzünü G.P. Genel Başkanı Prof. Turhan Feyzioğlu Millet Meclisi Kürsüsünden Nasıl Açıkladı? DİSK’e Cevap, Ecevit’e Cevap*, İst., 1970, 37 s.;

İşçi-Köylü Gazetesi, *15-16 Haziran Yolunda İleri*, İst., Mart 1971, 56 s.;

Ülkücü İşçiler Birliği, *Komünizmin İhtilal Provası (15-16 Haziran)*, Ank., 1971, 36 s.;

Kurtuluş Yolu, *Şanlı 15-16 Haziran Büyük İşçi Direnişinin Derslerini Doğru Kavrayalım*, İst., 1977, 61 s.;

Partizan Yayınları, *Yaşasın 15-16 Haziran Büyük İşçi Direnişi*, İst., 1978, 47 s.;

Devrimci Sendika Muhalefeti (DSM), *15-16 Haziran İşçi Sınıfının Yolunu Aydınlatıyor, Özgürlük ve Sosyalizm İçin*, İst., 1979, 31 s.;

Sırrı Öztürk, *15-16 Haziran Direnişin Anıları*, Sorun Yay., İst., 1990, 136 s.;

Sırrı Öztürk, *Gelenekten Geleceğe 15-16 Haziran*, Sorun Yay., İst., 1996, 80 s.;

Dev Maden-Sen, *29. Yıldönümünde Ne Geçmiş Tükendi Ne Yarınlar, 15-16 Haziran İşçi Direnişi*, Ank., 1999, 28 s.;

Tahsin Yılmaz, *Katılan İşçilerin Anlatımlarından 15-16 Haziran Büyük İşçi Direnişi*, Şubat Basım-Yayın, İst., 2000, 54 s.;

Kâmil Ateşoğulları, *İki Uzun Gün ve Bir Uzun Yürüyüş, 15-16 Haziran 1970*, Birleşik Metal İş Yay., İst., 2003, 56 s.;

TMMOB Elektrik Mühendisleri Odası Ankara Şubesi, *Geçmişten Geleceğe Emek Mücadelesi ve 15-16 Haziran*, Ank., 2003, 40 s.

Bu dönemi yaşamamış olanların hataları bir ölçüde hoş görülebilir. Ancak, örneğin, o dönemi yaşamış olmasına karşın, DİSK'in o yıllardaki genel başkanı Kemal Türkler'i "15-16 Haziran başkaldırısının başkumandanı" olarak tanıtan Rasim Öz'e aynı hoşgörüyü göstermek mümkün değildir. (Rasim Öz, "Sunu," *Kemal Türkler Kürsüde*, C. 1, KETEV Yay., İst., 2003, s.8)

15-16 HAZİRAN'A GİDEN YOL

15-16 Haziran, farklı konfederasyonlara bağlı sendikalarda örgütlü, çeşitli işkollarında çalışan ve farklı illerdeki işçilerin ücret dışı haklar için ortaklaşa ilk eylemi olması açısından, Türkiye işçi sınıfı ve sendikacılık hareketi içinde özel bir yere sahiptir. 1968-1970 döneminde gelişen olaylar, tek tek işyerleriyle sınırlı kalmıştı. İlk kez 15-16 Haziran'da çeşitli işkolları ve illerdeki 100 bin dolayında işçi işyeri sorunlarını aşarak ortak bir eylem gerçekleştirdi.

15-16 Haziran'ın diğer bir özelliği, işçilerin, kendi destekledikleri partilerin tavrını reddederek, ortak sınıf tavrında birleşmeleriydi. Millet Meclisi'nde temsil edilen siyasal partilerden Türkiye İşçi Partisi dışındakiler (Cumhuriyet Halk Partisi dahil), 12 Haziran 1970 günü yapılan oylamada DİSK'i etkisizleştirmeye yönelik yasa tasarısı lehinde oy kullandı.

15-16 Haziran olaylarına DEV-GENÇ'liler, TİP'liler ve diğer sosyalistler de katıldı. Ancak 15-16 Haziran olayları bu siyasal hareketlerin öncülüğünde veya programlarına göre gelişmedi. Kendi çizgisini izledi. 15-16 Haziran olayları bir komünist ayaklanması değildi. İşçilerin, DİSK'in hazırladığı yasal bir miting öncesinde ve sendikaların öncülüğü ve yönlendiriciliği olmaksızın, işyerlerindeki bazı örgütlülükler temelinde kendiliklerinden başlattığı barışçıl gösterilerin, yapılan müdahalelere bağlı olarak ve DEV-GENÇ'lilerin de teşvikiyle, sertleşmesiydi.

15-16 Haziran olayları, DİSK yönetiminin aldığı bir kararla başlamadı. DİSK'in o zamanki genel sekreteri Kemal Sülker'in bu konuya ilişkin görüşleri aşağıda sunulmaktadır. Buna karşılık, eylemin DİSK'in kararıyla gerçekleştiği yolunda görüşler de vardır. Ortada işçi sınıfına önderlik eden bir siyasal yapılanma da yoktu. İşyerlerinde çeşitli komiteler kurulması tartışılıyordu. Örneğin, değişiklik tasarıları gündeme geldiğinde, Maden-İş Sendikası kendi içinde bir komisyon oluşturmuştu. Başkanlığını Hüseyin Ekinci'nin yaptığı komisyonun 7 önerisinden birincisi, işyerlerinde "direniş komitelerinin kurulması" idi. (Kemal Sülker, "Öncesi ve Sonrası, 15-16 Haziran Dosyası (1)," *Cumhuriyet Gazetesi*, 14.6.1987) Belki de bu anlayış, bazı işyerlerinde Anayasal Direniş Komiteleri adı verilen yapılanmaların doğmasına yol açtı. Sırrı Öztürk, işyerlerindeki en bilinçli işçilerin 1969 yılı ortalarından başlayarak oluşturduğu bu yapıların 15-16 Haziran'da belirleyici rol oynadığı kanısındadır. (Sırrı Öztürk, 2001; 79, 447)

1968-1970 döneminde Türkiye'de işçi sınıfı mücadelesinde bir hareketlenme ve sertleşme yaşandı; yaygın işgal eylemleri oldu. Bu eylemleri yalnızca TİP, diğer sosyalist hareketler ve bir ölçüde de bazı CHP'liler destekliyordu. Bu gelişme, Türk-İş'i ve TBMM'de temsil edilen diğer tüm siyasal partileri rahatsız etti.

Türkiye'nin Sovyetler Birliği ile ekonomik ilişkilerinin hızla geliştiği bir dönemde, DİSK'in (yalnızca açıklamalarla da olsa) TİP'e destek vermesi, TİP'e güç kazandırmadı, ancak DİSK'i hedef yaptı.

Türk-İş'in de katkılarıyla, 274 sayılı Sendikalar Yasasını ve 275 sayılı Toplu İş Sözleşmesi Grev ve Lokavt Yasasını değiştiren iki tasarı hazırlandı. Bu konuda Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu (TİSK) ile de görüş birliği sağlandı. Amaç, DİSK'i ve bağlı sendikaları fiilen iş yapamaz duruma getirmek ve ortadan kaldırmaktı.

274 sayılı Sendikalar Yasası'nı değiştiren tasarı 11 Haziran 1970 günü Millet Meclisi'nde 3,5 saat süren bir görüşme sonucunda, ertesi gün TİP dışındaki tüm siyasal partilerin oylarıyla kabul edildi. 15-16 Haziran olayları, Millet Meclisi'nin bu kabulünden sonra gelişti.

15-16 Haziran eylemleri amacına tam olarak ulaşamadı; 274 sayılı Sendikalar Yasası, 29 Temmuz 1970 günü kabul edilen 1317 sayılı Yasayla istenilen biçimde değiştirildi. Ancak, 275 sayılı Toplu İş Sözleşmesi Grev ve Lokavt Yasası'na ilişkin değişiklik önergesi geri çekildi.

15-16 Haziran olayları sonrasında 4318 işçi işten atıldı ve kara listeye alındı. Bu darbe, 12 Mart'a karşı işçi sınıfından bir tepkinin gelememesinin önemli nedenlerinden biridir. Ayrıca, 15-16 Haziran

1970 olayları sonrasında, son üç yılın işçi hareketlerinin merkezi olan Marmara bölgesinde işçi sınıfı tümüyle sessizleşti.

15-16 Haziran olaylarının önleyemediği yasa değişikliklerinin bir bölümü, TİP'in ve CHP'nin başvurusu üzerine, Anayasa Mahkemesi'nin 19.10.1972 tarihli Resmî Gazete'de yayımlanan 9.2.1972 tarihli kararıyla iptal edildi. Ayrıca, bu tarihte sendika üyeliğinde noter koşulu aranmadığından, DİSK'e bağlı sendikalar, üye sayılarını artmış göstererek yasa değişikliğinden olumsuz biçimde etkilenmekten kurtuldular.

15-16 Haziran olayları, daha sonraki yıllarda, ATTF Korosu tarafından bir marşa konu oldu.

16 Haziran Marşı

On altı Haziran yüz bin işçi yürüdü

On altı Haziran yüz bin işçi yürüdü

Heyyy.....

On altı Haziran genel direniş

Burjuvaziye, tüm sömürüye

Nasırlı ellerin yumruğu bugün

On altı Haziran işçi eylem birliği

On altı Haziran işçi eylem birliği

Heyyy.....

On altı Haziran genel direniş

Burjuvaziye, tüm sömürüye

Nasırlı ellerin yumruğu bugün

On altı Haziran emperyalizme karşı

On altı Haziran emperyalizme karşı

Heyyy.....

On altı Haziran genel direniş

Burjuvaziye, tüm sömürüye

Nasırlı ellerin yumruğu bugün

(Mercan Köklü, *İşçi Marşları ve Halk Şarkıları*, Alev Yay., İst., 1998, s.81. Kitabın 82. sayfasında marşın notaları verilmiştir. Ayrıca bkz. Konuk Yayınları, *İşçi Marşları*, İst., 1977)

DEĞİŞİKLİK TASARILARI VE DİSK'İN GİRİŞİMLERİ

274 sayılı Sendikalar Yasası ve 275 sayılı Toplu İş Sözleşmesi Grev ve Lokavt Yasası'nın DİSK'i sıkıntıya sokacak ve Türk-İş'i güçlendirecek biçimde değiştirilmesi girişimleri 1968 yılında başladı.

Bu konuda hazırlanan kanun teklifleri, Türk-İş'e bağlı sendikaların yöneticiliğini de yapan milletvekilleri tarafından Millet Meclisi Başkanlığı'na sunuldu. (Kanun teklifleri ve 275 sayılı Yasanın değiştirilmesine ilişkin teklifin ayrıntıları konusunda bkz. "Sendikalar Kanunu ile Toplu İş Sözleşmesi Grev ve Lokavt Kanunu Teklifleri Mecliste," *Türk-İş Dergisi*, Sayı 71, Ocak 1969, s.22-23 ve "Toplu Sözleşme Grev Kanunu Tatil Gerekeçesi," *Türk-İş Dergisi*, Sayı 72, Şubat 1969, s.6-9) Ancak araya 1969 genel seçimleri girdi ve Parlamento yenilendi.

Türk-İş bu yeni dönemde de çalışmalarını sürdürdü. Türk-İş'e bağlı Genel-İş Sendikası Genel Başkanı Abdullah Baştürk 1969 genel seçimlerinde Cumhuriyet Halk Partisi'nden Yozgat milletvekili olarak seçilmişti. Yozgat Milletvekili ve Genel-İş Genel Başkanı Abdullah Baştürk ve 4 Arkadaşı (Burhanettin Asutay, Osman Soğukpınar, Bahir Ersoy, Emir Postacı), 28 Kasım 1969 tarihinde Millet Meclisi Başkanlığına verdikleri bir kanun tasarısı ile 275 sayılı Yasanın çeşitli maddelerinin değiştirilmesini önerdiler. Kemal Türkler'in yakın çalışma arkadaşlarından Av.Rasim Öz, Genel-İş'in DİSK'e katılımı sırasında Abdullah Baştürk konusunda Kemal Türkler'i uyarırken şöyle diyordu (Rasim Öz, "Sunu," *Kemal Türkler Kürsüde*, C. 1, s.10): "Başkan, biliyorsunuz 15-16 Haziran'da, DİSK'in kapatılması için çıkartılan yasayı hazırlayan ve savunan komisyon üyelerinden biri de CHP milletvekili Abdullah Baştürk'tü".

Önerilen değişikliklerden biri, bir işyerinde toplu iş sözleşmesi yapabilmek için, işyerindeki işçilerin salt çoğunluğunu temsil etmeden önce, önkoşul olarak yüzde 30'luk bir işkolu barajının aşılmasını öngörüyordu. 1963 yılında kabul edilen ve 12 Eylül 1980 tarihine kadar uygulanıp, 1983 yılında

yürürlükten kaldırılan 275 sayılı Yasaya göre, işyeri ve işkolu düzeyinde iki ayrı toplu iş sözleşmesi yapmak olanaklıydı. İşyeri ve işkolu yetkileri birbirinden bağımsızdı. İşkolu yetkisi almak için işkolunda çalışan işçilerin, işyeri yetkisi almak için ise işyerinde çalışan işçilerin salt çoğunluğunu üye kaydetmek gerekiyordu. İşyeri yetkisi alabilmek için, işkolundaki işçilerin belirli bir oranını temsil etme önkoşulu aranmıyordu. Abdullah Baştürk ve arkadaşlarının kanun teklifinde, Millî Güvenlik Konseyi tarafından 1983 yılında kabul edilen 2822 sayılı Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Yasası'nda yer alan yüzde 10 barajı yerine, yüzde 30'luk bir baraj konması isteniyordu.

Bu arada Çalışma Bakanlığı'nda da bazı kanun teklifleri hazırlandı. (Ayrıntılı bilgi için bkz. "İşçinin Beklediği Değişiklikler, Sendikalar Kanunu ile Toplu İş Sözleşmesi Grev ve Lokavt Kanununda Değişiklik Yapılıyor," *Türk-İş Dergisi*, Sayı 84, Şubat 1970, s. 6-8. Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu ve Türkiye Odalar Birliği'nin görüşleri için bkz. TİSK – Türkiye Odalar Birliği, 274 ve 275 Sayılı Kanunların Tadil Tasarıları Hakkında Görüş ve Tekliflerimiz, Ank., 1970, s.93.)

TBMM Çalışma Komisyonu Başkanı ve Çalışma eski Bakanı Turgut Toker, Türk-İş'in 1970 yılı mayıs ayında Erzurum'da toplanan 8. Genel Kurulu'nun beşinci gününde söz alarak, "Sendikalar Kanun Tasarısının yürürlüğe girmesiyle, Türkiye'de Türk-İş'ten başka işçi konfederasyonu kalmayacağını," söyledi. (Milliyet, *Milliyet-1970*, s.89). Kemal Sülker, Turgut Toker'in Türk-İş Genel Kurulu'ndaki konuşmasını şöyle vermektedir: "Yeni değişiklik tasarısı ile DİSK'in çanına ot tıkanacaktır." (Sülker, 1980;34) Türk-İş Genel Kurul tutanaklarında bu konu şöyle geçiştirilmiştir: "Toker, 274 ve 275 sayılı Kanunların yeniden düzenlenmesi konusunda başkanlık ettiği Komisyon çalışmaları hakkında da bilgi vermiş, işçi lehine yeni hükümler getirildiğini söylemiştir." (Türk-İş, *Türk-İş 8. Genel Kurul Çalışmaları, Erzurum, 11-16 Mayıs 1970*, Yay.No.73, Ank., 1970, s.141)

Çalışma Bakanı Seyfi Öztürk, 1970 yılı mayıs ayı ortalarında yaptığı açıklamada, "ideolojik akımların aleti haline gelmiş sendikalar ile tabela sendikaları bu kanun çıkar çıkmaz kendiliğinden infisah edecektir" diyordu. (*Dünya Gazetesi*, 15.5.1970)

DİSK Yürütme Kurulu, 30 Mayıs 1970 günü yayımladığı bildiriyle bu girişimlere karşı çıktı. Bildiri aşağıda sunulmaktadır:

"Hükümetin son günlerde izlediği politika, işçilerin ve tüm emekçi halkın zararına olarak süratli gelişme göstermiştir. Gerek vergileme politikasındaki tutumu gerekse kamu görevlilerine karşı takındığı bölücü, dengesiz davranışı iktidarın Anayasaya bağdaşmaz zihniyetinin en taze ürünleridir.

"Hele Meclis'e verilen 274 ve 275 sayılı Yasaları değiştirme amacı güden tasarılar, bu tasarılarla ilişkin görüşler ve eylemler bu iktidarın kişiler, kurumlar ve örgütler karşısında tarafsızlığı elden bırakıp partizanca bir gayrete düştüğünü ispatlamıştır.

"Çalışma Bakanı Seyfi Öztürk Erzurum'da yaptığı konuşmalarda Meclis'e verdikleri tasarı ile DİSK'i kapatacaklarını açıklamış, Anayasa'ya yüzde yüz aykırı olarak, Türkiye'de yalnız bir tek işçi Konfederasyonunun kalacağını, DİSK'i tasfiye edeceklerini söylemiştir.

"DİSK, Anayasa ilkelerini savunan devrimci bir kuruluştur. DİSK'i kapatmayı amaç bilen çabalar sadece Anayasayı rafa kaldırmak ve Anayasaya aykırı kanunların zoruyla sermaye sınıfının mutlak hâkimiyetini sürdürmek niyetlerinin görüntüleridir. Oysa gücünü Anayasadan alan ilkelerin savunucusu olan ve her işyerinde üyesi, taraftarı ve savunucusu bulunan gerçek bir işçi konfederasyonunu bir kanun maddesiyle yok edeceklerini sananlar, gerçeğin sert taşına başlarını vuracaklardır. Anayasamız, Anayasayı savunan ve koruyan güçler varken hukuk kurallarını hiçe sayan bir tutumla DİSK'i kapatmaya yönelmek, toplumdaki huzursuzlukları yoğunlaştırmaktan yarar ummak olur. Bu ise, öteden beri bu iktidara karşı duyulan çeşitli kuşkuları güçlendirmeye hizmet eder.

"Tekrar ediyoruz:

"Anayasaya aykırı yolda doludizgin at koşturmaya hevesli olanlar akıllarını başlarına almalı, toplumu sonu gelmez bunalımlara itecek sonuçlar için duygusal ve kısa ömürlü yasalara bel bağlamamalıdır. DİSK, mutlaka yaşayacak ve gittikçe güçlenerek ilkelerinin gerçekleştiğini görecektir. Anayasanın 'Hukuk Devleti' ilkesini kaldırmadan ve de demokratik rejimi değiştirmeden, DİSK'i yok etmeye ne Seyfi Öztürk'ün ve ne de onun iktidarının asla gücü yetmeyecektir, hayalleri kursaklarında kalacaktır." (DİSK Ajansı, 30.5.1970)

DİSK Yönetim Kurulu, bu bildirin yayımlanmasının ardından, 3 Haziran 1970 günü olağanüstü toplantıya çağrıldı. 3 Haziran günü yapılan olağanüstü toplantıda aşağıdaki kararlar alındı:

“1 – DİSK’i ve devrimci örgütleri görev yapamaz duruma getirmek için girişilen Anayasaya aykırı tasarıları kanunlaştırma yolunun doğuracağı sonuçları anlatmak için Ankara’ya bir Uyarı Heyeti gönderilecektir. Genel Başkan Kemal Türkler’in Başkanlığında kurulan heyet, tasarılar kanunlaştığı takdirde doğacak sonuçları birer birer anlatmak üzere Cumhurbaşkanı, Başbakanı, Ana Muhalefet Partisi Genel Sekreterini ziyaret edecektir. Ayrıca, tasarıların amaçlarını ve doğuracağı olumsuzlukları bir raporla Anayasa kuruluşlarına, bu arada Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliğine sunacaktır. Durumdan milletvekilleri de haberdar edilecektir.

“2 – Tasarıları protesto amacıyla muhtelif yerlerde ve şehirlerde girişilecek eylemleri saptamak ve uygulamak üzere bir Eylem Komitesi seçilmiştir. Komite Başkanlığına Kemal Nebioğlu getirilmiştir. Diğer üyeler şunlardır: Hilmi Güner (Maden-İş), Salih Çetin (Hür Mensucat-İş), Celal Beyaz (Lastik-İş), Avni Erakalın (Kimya-İş), Mustafa Baştan (Basın-İş), Şinasi Kaya (Maden-İş).

“Eylem Komitesinin planlayacağı eylemleri kesin karara vardırarak üzere DİSK Yönetim Kurulu cuma günü yeniden olağanüstü toplantı yapacaktır.” (DİSK Ajansı, 3.6.1970)

Oluşturulan Eylem Komitesi bir rapor hazırladı. Eylem Komitesi’nin raporu aşağıda sunulmaktadır:

“Komisyonumuz toplanarak 274–275 sayılı yasalarla Anayasal direnişleri kırmak için getirilen baskı ve terör kanunu karşısında tutumumuzun ne olacağını müzakere etmiş ve aşağıdaki eylemleri gerekli görmüştür.

“Bunlar:

“Ankara’ya gidecek heyetin, kanunun bugünkü Meclis gündeminde bulunması nedeniyle 8 Haziran 1970 Pazartesi günü görüşmelere başlamak üzere Ankara’da bulundurulmasına, bu gidişle ilgili basın bildirisinin yarınki Cumartesi sabahı basına verilmesine, bu bildiri; gidişin nedenleri; hükümet; sendika özgürlüğünü yok edici tutumundan vazgeçmediği takdirde yapılacak uyarıların, eylem biçimlerinin ikaz mahiyetinde belirtilmesine, Heyet’in Ankara’daki temasları sonucunda yapacağı basın toplantısından sonra İstanbul’da 100.000 adet bildiri hazırlanıp eylemin gün ve tarihinin işçilere ve halka duyurulmasına, duvar afişleri bastırılıp asılmasına, yerlere yazı yazılmasına, bir saatlik bir genel greve Anayasa’ya dayanarak bir kısım bölgelerde gidilmesi ve çeşitli direnişlere başvurulması uygun görülmüştür. Saygı ile arz olunur.” (Sülker, Kemal, Türkiye’yi Sarsan 2 Uzun Gün, 1980;38)

Bu süreçte, Başbakan Süleyman Demirel’e hitaben bir yazı hazırlandı ve 9 Haziran 1970 günü kendisine gönderildi.

DİSK Ajansı’nın 10 Haziran 1970 günlü sayısında DİSK Genel Başkanı Kemal Türkler’in başkanlığındaki DİSK Uyarı Heyeti’nin Ankara’ya gittiği belirtiliyordu. Yapılan programa göre, Uyarı Heyeti, Cumhurbaşkanı, Başbakan, Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreteri ve CHP Genel Sekreteri’nden randevu alacak ve bir muhtıra sunacaktı. Muhtırada yer alan noktalar DİSK Ajansı’nda şöyle özetlendi:

“1 – Hükümetin Meclise verdiği 274 ve 275 sayılı kanunları değiştiren tasarılar Anayasa ilkelerini ihlal niteliğindedir.

“2 – Bu tasarılarla özgür sendikacılık, toplu sözleşme ve grev yapma hürriyetleri yok edilmekte, bu haklar yalnız bir zümreye tanınmaktadır.

“3 – Devrimci Konfederasyonu ve tüm özgür sendikaları ortadan kaldırma amacı güden tasarılarla karşı DİSK’e bağlı örgütler ve bağımsız tüm özgür sendikalar Anayasal haklarına sınımsız olarak sonuna kadar mücadele edecek ve direneceklerdir.

“4 – Tasarılar kanunlaştığı takdirde çalışma hayatı anarşi içine itilecek, bir zümreye sendikacılık dalında diktatörlük tanıyan hükümleri ise özgür işçiler asla kabul etmeyeceklerdir. Bundan doğacak sorumluluklar bu tasarıyı getiren hükümete raci olacaktır.” (DİSK Ajansı, 10.6.1970)

DİSK'in talebi ise, tasarıların geri alınması ve ilgili yasalarda yapılacak değişikliklerle referandum uygulamasının getirilmesi idi. Ancak bu girişimlerden bir sonuç alınması mümkün olmadı. DİSK Uyarı Heyeti Ankara'da Başbakan Süleyman Demirel'den randevu alamadı. Görüşme talebinde bulunulan Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği ise, Sendikalar Yasasıyla ilgili değişikliklerin milli güvenlikle ilgili olmadığı için görüşme isteğinin yerinde bulunmadığını bildirdi. CHP Genel Sekreteri Bülent Ecevit ise DİSK heyetiyle görüştü. Görüşme sırasında, CHP İşçi Komitesi'nin kendisine yasa değişikliğinde bir sakınca olmadığını belirtmiş olduğunu dile getirdi ve konuyu yeniden inceleyeceğini söyledi.

DİSK Uyarı Heyeti İstanbul'a döndü. Millet Meclisi'nde 274 sayılı Sendikalar Yasasını değiştiren tasarıya ilişkin görüşmeler 11 Haziran 1970 günü yapıldı ve aynı gün tamamlandı. Çalışma Bakanı Seyfi Öztürk, konuşmasında, Türkiye İşçi Partisi dışında Millet Meclisi'nde temsil edilen tüm siyasi partilerin "tasarının ana çizgisinde görüş birliği içinde" bulunduğunu belirtti. TİP milletvekili Rıza Kuas, tasarı aleyhinde kapsamlı bir konuşma yaptı. Kuas şunları söyledi: "Arkadaşlarımız tarafından hazırlanan kanun tasarısı; Türk işçi sınıfının değil, kendilerini Türk işçi sınıfının temsilcisi olarak tanıtan, gerçekte bu niteliklerini çoktan yitirmiş, süslü birer kalıptan ibaret Türk-İş Konfederasyonu ile ona bağlı sendikaların çıkarlarını savunmaktan başka bir işe yaramaz." (*Millet Meclisi Tutanakları*, 11.6.1970; 299) CHP Grubu adına CHP İzmir milletvekili ve Ges-İş Sendikası Genel Başkanı Burhanettin Asutay konuştu ve "Demokratik düzende tüm ayrıntılarıyla kendini kabul ettiren Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu ve Türk işçisini daha iyi yarımlara ve düzene kavuşturacak bu kanunun Yüce Meclis'te tüm ayrıntılarıyla kabul edileceği kanaati içindeyiz," dedi (*Millet Meclisi Tutanakları*, 11.6.1970; 261,264) ve CHP olarak kanun tasarısı lehinde oy kullanacaklarını açıkladı.

12 Haziran 1970 günü tasarının tümü üzerinde açık oylama yapıldı. 234 kişi oy kullandı. 230 kişinin oyu tasarı lehindeydi. 4 kişi aleyhte oy verdi. DİSK'in 1977 Aralık Genel Kurulu'nda DİSK Genel Başkanlığı'na seçilecek olan CHP Yozgat milletvekili ve Genel-İş Sendikası genel başkanı Abdullah Baştürk de yasa tasarısı lehinde oy kullandı. (*Millet Meclisi Tutanakları*, 12.6.1970; 387-388) 274 sayılı Sendikalar Kanunu'na ilişkin tasarının Millet Meclisi'nde kabul edilmesi üzerine DİSK Genel Başkanı Kemal Türkler 12 Haziran 1970 günü aşağıdaki açıklamayı yaptı:

"Sendikalar Kanununu değiştiren yeni tasarı, ekspres sürati ile Millet Meclisi'nde 3,5 saat görüşülüp kabul edildi.

"A.P., C.H.P. ve G.P. oylarının birleştiği yeni tasarı, işçilerin serbestçe sendika seçme özgürlüğünü yok etmektedir. Memleketimizde faşist sendikacılığı getirmenin temelleri atılmaktadır. Bundan sonra, Türk-İş dışında bulunan işçi sendikalarına hayat hakkı tanınmayacak, işçiler, üyesi olmadıkları halde, haraç şeklinde Türk-İş'e aidat ödemek zorunda bırakılacaktır.

"Türk-İş'e tanınan sendika diktatörlüğü, çalışma hayatına baskı, terör ve ızdırıp getirecektir.

"Bu kanun, işçinin doğal hakkı olan sendika seçme özgürlüğünü Anayasa'nın 46ncı maddesine rağmen ortadan kaldırmaktadır. Meclis'ten çıkan yeni kanun tasarısı, getirdiği ilkeler açısından, tümü ile Anayasa'ya aykırıdır. Bunu, Hükümet, partiler ve Türk-İş de bilmektedir. Ancak, ne var ki, Anayasa Mahkemesi kanunu iptal edinceye kadar, iş işten geçmiş olacaktır. Zira işçilerin sendikalardan istifa hakkı, kullanılmayacak kadar ağır ve güç işleyecek hükümlere bağlanmıştır.

"Bu suretle amaç olan, devrimci sendikaları ve DİSK'i bertaraf etmeyi kanunla sağlamayı düşünmektedirler; esas plan budur.

"Kanun zoruyla Türkiye'de tek konfederasyon ve her işkolunda sendika tekeli kanunla kurulmaktadır. Örnek olarak gösterilen memleketlerin hiçbirinde, kanun zoruyla sendika sayısı azaltılmamıştır. Eğer talebimiz olan işçiye sendika seçme bakımından referandum hakkı tanınırsa, güçlü sendika ilkesi gerçekleşir. Oysa Hükümet ve işbirlikçisi Türk-İş ve diğer sömürücü güçler, referanduma yanaşmamaktadırlar. Onların demokrasiye olan bağlılıkları da bu kadardır. Bunlar, farkında olmadan bindikleri dalı kesecek kadar gaflet içindedirler.

"DİSK, bu meselenin Anayasa çizgisi içine sokulması mücadelesini verecektir. Bunun için de, kesin eylem biçimlerini tespit etmek üzere, bugün saat 14:00'de, DİSK Genel Yönetim Kurulu olağanüstü; yarın saat 14:00'de ise, DİSK'e bağlı sendika yönetim kurulları; Pazar günü ise, sendika yöneticileri

ile işyeri temsilcileri saat 10:00'da Merter Sitesi 'ndeki Lastik-İş binasında toplantıya davet edilmişlerdir.

“Bu toplantılarda alınan kararlar, DİSK tarafından derhal uygulamaya sokulacaktır.” (DİSK, DİSK Genel Başkanı Kemal Türkler'in Basın Bildirisi, 12.6.1970)

DİSK Yönetim Kurulu 12 Haziran Cuma günü öğleden sonra toplandı. 274 sayılı Sendikalar Yasası'ndaki değişikliğin Millet Meclisi'nde kabulü üzerine “işyerlerinde Anayasal Direniş Komiteleri kurmak isteyen arkadaşları serbest bırakalım; toplantı yapsınlar, Meclis'e, hükümete, Cumhurbaşkanı'na, parti genel merkezlerine, nereye isterlerse telgraf çeksinler” kararı alındı. (Sülker, *Türkiye'yi Sarsan 2 Uzun Gün*, 1980;62) “Yönetim Kurulu üyelerinden hemen tümü, işçilerin daha önce DİSK'e önerdikleri Anayasal Direniş Komiteleri kurmak için adet can attıklarını açıkladı. Üçer, beşer kişilik bu komiteler görüşlerini ve yasayı protesto ettiklerini Cumhurbaşkanı, Başbakan, parti başkanlarına ve milletvekillerine telgraf ve mektupla duyuracaklardı. Toplantıda bu isteğin haklı ve yerinde olduğuna karar verildi.” “10. Yılında 15-16 Haziran İşçi Direnişi (3),” *Cumhuriyet Gazetesi*, 18.6.1980. İsimsiz yayımlanan bu dizinin yazarının Kemal Sülker olduğu kesindir.)

13 Haziran 1970 günü Rıza Kuas, Kemal Nebioğlu ve Kemal Sülker, görüşme talebinin kabul edilmesi üzerine, Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'ı ziyaret ettiler. Ancak görüşmeden olumlu bir sonuç alınmadı. DİSK yönetimi, 14 Haziran 1970 günü Merter'de Lastik-İş Sendikası'na ait binada bir toplantı yaptı. Toplantıya 700-800 kişi katıldı. Toplantıda çok sayıda temsilci ve yönetici söz aldı, görüş ve önerilerini sundu. Bazı kişiler de önerilerini yazılı pusulalar biçiminde verdiler. Kemal Türkler ise konuşmasında şu noktalara değindi:

“Sevgili kardeşlerim, sabahtan beri 29 kardeşim konuştu. Bu 29 kardeşimin konuşmasında yapılmış olan teklifler şunlardır: Bizler özgür işçiler olarak özgürlüğümüzü asla vermeyeceğiz ve çıkarılmakta olan kanunlar Meclis'ten geri alınuncaya kadar şartelleri yarın sabahtan itibaren çekmeliyiz, direnmeye girmeliyiz, teklif edildi. Bunun ismi genel grev midir? Direnme midir? Fiili grev midir? Fiili durum mudur? İşgal midir? Tasarılar geri alınuncaya kadar çalışmamak. Onu ilgili olanlar düşünsünler, (...) Arkadaşlarımın dedikleri şu: Bu tasarılar Meclis'ten geri alınuncaya kadar çalışmayacağız. İstek referandum, yani sendika seçme konusunda işçilerin oyuna başvurma sisteminin getirilmesini istiyoruz ve Türk-İş cuntası kurulmasını istemiyoruz. Kardeşler, bu direnme hareketlerine başladığı takdirde, çünkü yazılı teklifler de var, onların hepsini toparlayarak söylüyorum, fabrikalarda oturarak vakit geçirmekte, gerek fabrikalarda gerekli kadar nöbetçi bıraktıktan sonra kendi muhitlerindeki yollarda, sokaklarda, halk arasında pankartlar ve dövizlerle yürüyüş yapmak, buna kim karar verecek. Gene işçilerin kendileri karar verecekler. Bir yandan bir fabrika işçileri yürüyüşe başladıkları zaman önünden geçtikleri fabrikalardakiler onlara katılacak kardeşler. Gene bu yürüyüş teklifleri içerisinde oluyor. Yürüyüşler ve mitingler düzenlemek. Bunu DİSK olarak organize edeceğiz, tahminen çarşamba günü sabahtan itibaren İstanbul'un muhtelif bölgelerinde yürüyüşler yapmak şartı ile Taksim meydanında veyahut bir başka meydanda saat 17'den sonra miting yapacağız. Bu mitinglerde de yine burada olduğu gibi işçi kardeşlerim söz hakkına sahip olacaklar ve bütün işçiler oraya gelmiş olacak, bir daha orada kendileri karar almış olacaklar. (...) Kardeşler bu dava içerisinde, bu savaş içerisinde eğer topluca belediye otobüslerinden yararlanmak istenirse, vapura binmek gerekirse, banliyö trenine binmek gerekirse topluca bilet almayacağız. Biletimiz en güzel şerefimizi ifade eden alnımızdaki işçilik damgamızdır. Bu işler için hemen yarın mı diyelim, daha yakın mı diyeyim, genel grev mi? Ben bunları teklif ediyorum, bu kararlar sizindir. Öyle temenni ederim ki siz de aynı görüştesinizdir. Yani bu kanunlara karşı direnişe geçmemiz gerekiyor arkadaşlar. Bu kanunlara karşı, aleyhimizdeki Meclis'teki kanuna karşı, gerekirse hatta en kısa bir zamanda biz DİSK'e bağlı bütün sendikaların, DİSK'in bünyesinde olan devrimci dediğimiz sendikaların hemen kendi iş kollarında greve geçmesi gerekir arkadaşlar. (...) Arkadaşlarım, benim söyleyeceğim bundan ibarettir. Sizin alacağınız kararların sizleri geride bekleyen arkadaşlarınız için ve memleket için hayırlı ve uğurlu olmasını dilerim.” (İddianame'den aktaran Sırrı Öztürk,2001;184-185)

Kemal Türkler, daha sonra açılan dava sırasında verdiği ifadede, tren, vapur ve otobüse biletsiz binmelerini söylemediğini belirtti ve bu toplantının karar organı toplantısı olmadığından, herhangi bir

kararın alınmadığını söyledi. ("10. Yılında 15-16 Haziran İşçi Direnişi (4)," *Cumhuriyet Gazetesi*, 19.6.1980.)

14 Haziran günü gerçekleştirilen toplantı sırasında yapılan konuşmalar DİSK yönetimi tarafından banda aldırıldı. Bu bantlar daha sonra polisin eline geçti ve açılan davada savcılık tarafından kullanıldı. İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Savcılığı'nın 13 Ağustos 1970 günü sunduğu iddianamenin önemli bölümü bu konuşmalardır. (Bant çözümleri için bkz. Sırrı Öztürk,2001;180-197) Bu konu daha sonra açılan 15-16 Haziran davası sanıkları tarafından eleştirildi. (Kemal Sülker,1980;94-5)

Lastik-İş binasındaki salonda 14 Haziran 1970 günü yapılan toplantıda alınan karar, 17 Haziran 1970 günü bir miting ve yürüyüşün yapılmasıydı. Ancak 15 Haziran 1970 sabahı DİSK'in talimatı ve hatta bilgisi dışında eylem başladı. DİSK Genel Sekreteri Kemal Sülker bu gelişmeyi şöyle anlatmaktadır:

15 Haziran günü "Türkler, Pazar toplantısında bulunmayan Genel Sekreter'e kısa bilgi verdi, işçilerin mitinge hazır olduklarını bildirdi. (...) Kemal Sülker de çarşamba günü Taksim'de miting yapılması önerisini doğru buldu. Yasaya göre Valiliğe bilgi vermek gerekiyordu. Ayrıca Miting Düzenleme Komitesi seçilecekti.

"Bu işlemler karara bağlanıp, imzalanan yazı Valiliğe gönderildikten az sonra bazı gazetelerden Maden-İş Sendikası'na telefonlar gelmeye başladı. Sekreter, Başkan odasına gelerek: 'Efendim, Hürriyet'ten, Milliyet'ten, Cumhuriyet'ten telefon ediyorlar. İşçiler fabrikalarda üretimi durdurmuş, yürüyüşe geçmişler. Bu konuda görüşmek istiyorlar.'

"Odaya Maden-İş Genel Başkan Vekillerinden Hilmi Güner girdi. 'Başkan,' dedi, 'işçiler işi bırakmış, yollara çıkmışlar; gazeteciler bilgi istiyor, ne dersiniz?'

"Olup biten hakkında DİSK yöneticilerinin yeterli değil, hiç bilgisi yoktu. Bu bakımdan basına herhangi bir bilgi verilmesi doğru olmayacaktı. Telefonlara yanıt verilmemesi ilke olarak kararlaştırıldı." (Sülker,1980;94-95)

Sülker, 15 Haziran eylemlerini anlattıktan sonra şu yargıya varmaktadır: "İşçileri ne DİSK, ne de TİP bu eyleme yöneltmişti. (...) Yürüyüşün bir ayaklanma, bir çapulculuğa dönüşme olasılığını önceden yok etmek için görevlendirilen güvenlik kuvvetleri, üstlerine verdikleri telsiz bilgilerde, yürüyüşe çıkan işçilerin merkezi bir otoriteden yoksunluğunu vurguluyor, işçilerin kendi kendilerinin yöneticisi olduğunu bildiriyorlardı." (Sülker,1980;97, 98-99) *Cumhuriyet Gazetesi'*nde 1980 yılı haziran ayında yayımlanan ve Kemal Sülker tarafından hazırlandığı anlaşılan bir dizide, 15 Haziran sabahı şöyle anlatılmaktadır:

*"15 Haziran sabahı Maden-İş'te toplanan DİSK Yürütme Kurulu, Pazar günü yapılan toplantıda ileri sürülen istişari nitelikteki önerileri değerlendirmeye çalıştı. Varılan karar çarşamba günü öğleden sonra Taksim'de bir miting yapılması oldu. (...) Durum, Genel Sekreterce Valiliğe bildirildi. (...) Bu bildirimden bir saat kadar sonra bazı gazetelerin muhabirleri telefon ederek, 'işçilerin yürüyüşe çıktıklarını' DİSK Yürütme Kurulu üyelerine bildiriyor, amacın ne olduğunu soruyorlardı. Konu hemen Yürütme Kurulu'nun toplanmasını ve yeniden değerlendirme yapılmasını gerektiriyordu. Toplantıda işçilerin kendiliklerinden başlattıkları yürüyüşe kışkırtıcılarla başka unsurların karışmaması için uyarıda bulunulmak üzere bazı sendikacıların hemen yürüyüşe geçtikleri bildirilen işçilerin buldukları semtlere gitmeleri uygun görüldü. (...) İşçiler kendiliklerinden yürüyüşe çıktıkları için çarşamba günü yeni bir yürüyüş ve mitinge gerek kalmayacaktı." ("10. Yılında 15-16 Haziran İşçi Direnişi (5)," *Cumhuriyet Gazetesi*, 20.6.1980)*

Kemal Sülker, 1987 yılında yayımlanan bir dizi yazısında da benzer bir öykü anlatmış ve işçilerin işyerlerinde oluşturdukları direniş komitelerinin kendi aralarında toplanarak yürüyüşe geçme kararı verdiklerini ifade etmiştir:

"Saat 10:30'da DİSK Yürütme Kurulu toplantısı başladı ve daha önce kurulan Eylem Komitesi'nin önerileri görüşülerek miting yapma kararına varıldı. Miting için de bir düzenleme komitesi seçildi. Durum Genel Sekreterlikçe İstanbul Valiliği'ne duyuruldu.

“Ancak bu arada basın mensupları, Genel Başkanı telefonla arıyor, Türkler, telefon santralına hiç kimse ile konuşmayacağını bildirdiğinden, ‘gelmedi, burada değil, toplantıda’ gibi karşılıklarla telefonla görüşme isteği geri çevriliyordu.

“DİSK Yürütme Kurulu toplantısı sürerken işçilerin işyerlerinde oluşturdukları direniş komitelerinin kendi aralarında toplanarak yürüyüşe geçme kararı verdikleri ve ayrıca Cumhurbaşkanı’na yasayı protesto ettiklerini bildiren telgraflar çektikleri yolunda haberler gelmeye başladı. 100’den fazla işyerinde işçilerin işi bırakarak sokaklara döküldüğü, basın mensuplarının DİSK Başkanlığı’na ve Genel Sekreterliğine telefon ederek durumu sormalarından anlaşılıyordu.

“DİSK Yürütme Kurulu akşama kadar toplantı halinde kaldı ve işçilerin kendi kararlarıyla yaptıkları işi bırakma ve yürüyüşe geçme eylemlerini değerlendirmeye başladı. Saat 17:00’de sona eren toplantı dağılırken, 16 Haziran günü DİSK Genel Sekreteri’nin Çemberlitaş’taki genel merkezde kalması, öteki Yürütme Kurulu üyelerinin de sendikalarda bulunarak yeni bilgiler edinmeye çalışmaları uygun görüldü.” (Sülker, “Öncesi ve Sonrası 15-16 Haziran Dosyası, sayı 3, Cumhuriyet Gazetesi, 16.6.1987)

DİSK tarafından 1971 yılında yayımlanan *DİSK’in Dört Mücadele Yılı* kitapçığında da yazılanlar bu değerlendirmeleri doğrular niteliktedir: “İstanbul ve Kocaeli’ndeki devrimci işçiler fabrikalarda konuşa konuşa, eyleme geçme kararını verdiler ve birçok fabrikaların işçileri, Anayasa’da yer alan sendika özgürlüğünü ortadan kaldıracak tasarılar karşı direnişe geçtiler.” (DİSK, *DİSK’in Dört Mücadele Yılı*, Yay.No.5, İst., 1971, s.8)

Kemal Nebioğlu, 1988 yılında yayımlanan bir yazısında, 14 Haziran günkü toplantıda alınan karar hakkında başka görüş bildirmektedir: “Bu coşkulu ve kararlı konuşmalardan sonra, 15 Haziran Pazartesi günü işyerlerinde toplantılar yapılarak sorunun tartışılmasına ve işçilere anlatılmasına, işyerlerinden topluca çıkılarak kısa yürüyüşler yapılarak yasa değişikliğinin protesto edilmesine karar verildi.” (Kemal Nebioğlu, “15-16 Haziran,” *Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi*, İletişim Yay., İst., 1988, s.2154)

Bu tarihlerde DİSK’te örgütlenme uzmanı olarak çalışan ve 15-16 Haziran olaylarını DİSK görevlisi olarak yaşayan Mehmet Atay da gelişmeleri şöyle anlatmaktadır: “14 Haziran’da oy birliğiyle eylem kararı aldık, gece Alibeyköy, Gaziosmanpaşa, Söğütözü, Büyükdere’deki kahveleri dolanıp eylemi duyurduk. İlk gün işleri durdurduk, ufak yürüyüşler de oldu. İkinci gün, yürüyüşe Bakırköy’deki Derbi Lastik Fabrikasıyla katıldım. Yüz binden fazla işçi döküldü sokağa, bu kadar katılım beklemiyorduk. Sadece DİSK üyeleri değil, herkes çıktı. Sağlı sollu fabrikaların arasından geçen korteje devamlı yeni işçiler katılıyordu.” (*Cumhuriyet Gazetesi Pazar Eki*, 15.6.2008)

15 Haziran Pazartesi günkü eyleme 113 işyerindeki yaklaşık 70 bin işçi katıldı. İşyerlerine gelen işçiler önce direnişe geçti, ardından yürüyüşe başladı. İstanbul’daki işçiler üç koldan yürüyüşe geçti. İzmit’teki işçiler de Ankara asfaltı üzerinde eylem başlattı. İşyerlerinin bazılarında oluşturulmuş olan Anayasal Direniş Komiteleri ilgililere protesto telgrafları çekti. *Akşam Gazetesi*’nin haberine göre, işçilerin taşıdıkları pankartlarda şunlar yazılıyordu: “Kahrolsun Türk-İş,” “27 Mayıs Anayasasının sahibi biziz,” “zafer er geç emekçilerindir,” “haklarımız için sonuna kadar kavga edeceğiz.” (*Akşam Gazetesi*, 16.6.1970) *Milliyet* ise pankartlarda “savaş başladı,” “bütün kininiz işçilere mi?” “Yaşasın işçi sınıfı,” “zincirlerimizden başka kaybedecek hiçbir şeyimiz yok,” “AP iktidarı bizim iktidarımız değildir,” “tüm gericiler ve faşizm kahrolsun” yazdığını belirtmektedir. (*Milliyet*, *Milliyet-1970*, İst., 1971, s.93) *Ant Dergisi* de ayrıca “işçiyiz, haklıyız, güçlüyüz,” “patronsuz Türkiye” yazılı pankartların olduğunu belirtiyordu. (Doğan Özgüden, “İşçi Sınıfımızı Yenemeyeceklerdir,” *Ant Dergisi*, No.3, Temmuz 1970, s.6) Yürüyüş gruplarının büyük bir bölümünde Türk bayrağı taşınıyordu.

DİSK Genel Başkanı Kemal Türkler 15 Haziran 1970 günü şu açıklamayı yaptı: “Anayasa’nın kesin hükmüne rağmen, işçilerin özgürce sendika seçme ve grev hakları bu yasalarla geri alınmak istenmektedir. Bu tasarılar hazırlanırken Meclis komisyonu DİSK’in görüşünü almamış ve Çalışma Bakanı ise açıkça bu tasarılarla DİSK’i ortadan kaldıracaklarını belirtmiştir. Biz Devrimci Sendikalar olarak bu tasarıların özelliklerini işçilere anlattık. Bunun üzerine işçiler bu tasarılar hükümetçe geri alınmaya kadar direneceklerini belirtmişlerdir. Şu ana kadar aldığımız haberlere göre çeşitli illerden 113 işyerinde fiilen işi bırakmak suretiyle direnişe geçmişlerdir.” (*DİSK Ajansı*, 15.6.1970)

15 Haziran 1970 günü saat 22.00'de polis ekipleri DİSK Genel Merkezinde ve DİSK'e bağlı sendikaların binalarında ateşli silah ve patlayıcı madde aradı ve hiçbir silah, patlayıcı madde veya benzeri kesici ve vurucu alet veya suç unsuru bulunmadığını belirten bir tutanak düzenledi.

Eylemler 16 Haziran günü, İstanbul ve İzmit'te 100 binin üzerinde işçinin katılımıyla olaylı bir biçimde devam etti. Polis olayları engelleyemedi. İşçileri önlemede ordu birlikleri de kullanıldı. İstanbul'da Kadıköy Kaymakamlık binasında yangın çıktı. Bazı kurumlara ait bürolar ve binalar tahrip edildi. Olaylar sırasında işçilerden Yaşar Yıldırım, Mustafa Bayram ve Mehmet Gıdak, toplum polisi Yusuf Kahraman (Sırrı Öztürk, ölen polisin bir başka polisin kurşunuyla öldürüldüğünü belirtmektedir. Öztürk,2001;296) ve Kadıköy'de işyeri sahibi Abdurrahman Bozkurt öldürüldü. Direnişe, DİSK'e bağlı sendikaların üyelerinin yanı sıra, Türk-İş'e bağlı bazı sendikaların üyeleri de katıldı.

Genel Başkan Kemal Türkler, 16 Haziran 1970 günü yaptığı basın açıklamasında şunları söyledi:

“Sendikalar Kanununda yapılan değişiklikler demokrasi ilkelerini tahrip etmiş, bir kısım sendikalara üstün yetkiler tanınırken, iktidarın politikasına alet olmayan sendikalara kilit vurmağa yönelmiştir. İşçilerin şikâyetçi oldukları sendikacıların bozuk yönetimlerini tahkim eden yeni kanun, gerçek işçi çıkarlarını koruyan sendikaları yok etmeğe kalkmıştır. Bu işe koyulurken ileri sürdükleri gerekçe; sendika enflasyonunu önlemektir. Oysa gerçek işçi sendikalarının ayakta kalıp, işçinin sevgisini yitiren sendikaları, üyesizlikten ve aidatsızlıktan kapanmaya götürecek tek çıkar yol, işçilere hangi sendikayı seçtiklerini oylarıyla belirtme hakkını tanımaktır. Referandum usulü kabul edilmedikçe sendika sayısını azaltmak, gerçek işçi sendikalarının varlığını korumak mümkün olamaz. Şimdiki gibi kanun zoruyla, iktidarın işine gelmeyen sendikaları kapatmak demokratik düzende benzeri görülmemiş bir sendika kıyımı olur. İşçileri çileden çıkararak da işte referandumu reddedip, kanun zoruyla ve politik amaçlar güderek partizan sendikacılığı kurmaya kalkışmak ve gerçek işçi sendikalarını yok etme amacıdır.

“İşverenlerden para alarak işçi sendikası kuranların, çeşitli yolsuzluklara adları karışanların hem sendikalardan hem çeşitli yerlerden, Meclis'ten çifter çifter maaş, yabancı bir devletten milyonlarca lira alanların fazilet nutukları atmaya kalkışmaları kendilerini daha da komik duruma düşürmektedir.

“Meclis'te grupları ve çoğunlukları olan partiler yöneticileri Anayasa ilkelerini ve demokrasinin temellerini yıkmakta sakınca görmeyince, Atatürk Cumhuriyetinin uyanık evlatları Anayasal haklarını kullanarak direnişe geçmişlerdir. Her sosyal olay, doğuş nedenleri incelenerek çözümlenebilir. Anayasayı çiğneyen hükümlerle iş hayatında faşist bir dikta kurmaya çalışanlar önce kendilerini Anayasa hizasına getirmelidirler. Eğer şikâyet ettikleri bir durum varsa bunun çözümü Anayasaya aykırı yoldan gidenlerin akıllarını başlarına almaları ile mümkündür. DİSK etrafında birleşmiş devrimci işçilerin mücadelesi Anayasanın sınırlarını çizdiği demokratik düzen içindir. Olayları kendi gelişme seyri içinde değerlendiremeyenler hatalarını er geç anlayacaklardır. İsteğimiz Anayasaya yüzde yüz aykırı olan tadil tasarılarının geri alınmasıdır.” (DİSK Ajansı, 16.6.1970)

16 Haziran günü DİSK yöneticileri İstanbul'daki 1. Ordu Komutanlığı'na davet edildi. Kemal Türkler, Kemal Nebioğlu ve Kemal Sülker görüşmek için komutanlığa gittiler ve 1. Ordu Komutanı Orgeneral Kemal Atalay'la görüştüler. DİSK Genel Sekreteri Kemal Sülker, görüşmeyi şöyle anlatmaktadır:

“DİSK Genel Başkanı, eylemle DİSK'in hiç ilgisi bulunmadığını anlattı. Genel Sekreter Sülker, işçilerin direniş nedeninin haklılığını Anayasa ilkelerine dayanarak açıkladı. Genel Başkan Vekili Nebioğlu, Parlamento'nun çok az bir milletvekiliyle toplanıp bu yasayı çıkardığını belirtti...

Orgeneral Kemal Atalay, ‘Şimdi sizden rica ediyorum. Bilhassa Kemal Türkler'den rica ediyorum, bir vatanperver olarak işçilere radyo ile bir çağrıda bulunun, bu yürüyüşlere son versinler’

“Kemal Türkler atıldı: ‘Yürüyüşü biz kararlaştırmadık. Biz çarşamba günü Taksim'de miting yapacaktık. Valilik ona da izin vermedi.’

“Valilik kapısında basın mensupları bekliyordu. Aralarında İstanbul Radyosu muhabiri de vardı. Elindeki teybin mikrofonunu Kemal Türkler'e uzattı: ‘İşçi hadiseleri hakkında bize bir demeciniz olacak mı?’

“Kemal Türkler (...) şunları söyledi ayak üstü: ‘İşçi kardeşlerime hitap etmek istiyorum, aracı olmanızı rica ederim. Evet, başlıyorum.

“‘İşçi kardeşlerim! İşçi sınıfının bilinçli temsilcileri! Sizlere sesleniyorum. Beni iyi dinleyiniz. Anayasal haklarınız için direndiniz. Direniyorsunuz. Anayasamız, her türlü toplantı ve yürüyüşlerin silahsız ve saldırsız olacağını emreder. Bizler Anayasa’ya sınımsız bağlı işçiler olduğumuzdan, hiçbir hareketimiz Anayasa’ya aykırı olamaz. Ne var ki, bizim aramıza çeşitli maksatlar güden kişiler, çeşitli kılıklara bürünerek girebilirler. Hatta, kötüsü, gözbebeğimiz şerefli Türk ordusunun bir mensubuna kötü maksatla taş atabilir, tahrikler yapabilirler. DİSK Genel Başkanı olarak sizi uyarıyorum.” (Sülker,1980;143-145. Kemal Türkler’in sözü edilen konuşması için ayrıca bkz. *Ulus Gazetesi*, 17.6.1970 ve “10 Yılında 15-16 Haziran İşçi Direnişi (6),” *Cumhuriyet Gazetesi*, 21.6.1980)

Ulus Gazetesi’nin haberine göre, Vilayette yapılan toplantı sonrasında DİSK Genel Sekreteri şu açıklamayı yaptı: “Girişilen tahripkâr eylemle ilgimizin olmadığını İçişleri Bakanı’na söyledik ve kesinlikle de bu tahripkâr olayları tasvip etmediğimizi bildirdik. Ayrıca işçilere de radyoda bir uyarma yaparak kötü cereyanlara alet olmamalarını istedik.” (*Ulus*, 17.6.1970) Gazetede ayrıca Kemal Türkler’in işçileri uyaran konuşma metni de yer alıyordu. Diğer bir deyişle, Rasim Öz’ün iddiasının, Kemal Türkler’in “15–16 Haziran başkaldırısının başkumandanı” olduğu görüşünün gerçeklikle en küçük bir ilgisi bile yoktur. Rasim Öz’ün “Türkler’in yarattığı 15–16 Haziran eylemi” iddiası da aynı şekilde gerçekliğin reddidir. (Rasim Öz (der.), *Kemal Türkler Kürsüde*, C. 2, Ketev Yay., İst., 2003, s.206)

15-16 Haziran günleri Silahtarağa’daki Rabak Elektrolit Bakır Fabrikası’nda işçi olarak çalışan ve Maden-İş Sendikası’nın işyerindeki baştemsilcisi ve Genel Yönetim Kurulu üyesi bulunan Celal Alçinkaya’nın anlatımları şöyledir: “16 Haziran Salı günü sabah vardiyasına gelen arkadaşları kart bastıktan sonra dışarı çıkardık. (...) Önde Türk bayrağı ve ellerimizde pankartlarla yürüyüşe geçtik. (...) Eyüp’e kadar yürüdük. (...) Bu sırada diğer bölgelerde çatışmalar çıktığını ve yaralılar olduğunu duydum. Aynı anda bana DİSK’ten bir talimat geldi. Fabrikaya dönmemiz isteniyordu. Yürüyüşü tamamlayıp, fabrikaya döndüğümüzde saat beş olmuştu.” (Celal Alçinkaya, “Silahtar’da İki Büyük ve Sıcak Gün,” *Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi*, Cilt 7, s.2150)

DİSK, 16 Haziran 1970 günlü *Akşam Gazetesi*’ne de DİSK Yürütme Kurulu adına Genel Başkan Kemal Türkler imzasıyla, aşağıdaki ilanı verdi:

“DİSK’in Çağrısı

“Bağımsız, Devrimci Sendikacılar!

“İş hayatında faşist bir dikta ve Anayasa dışı bir baskı rejimi kurulmaması için sizleri birliğe çağırıyoruz.

“1- Hemen olağanüstü kongre kararı alınız. 2- Kongre gündeminde yalnız DİSK’e (Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu’na) katılma maddesine yer veriniz. 3 – Katılma kararınızı mühürlü, imzalı tutanağa geçiriniz ve 3 nüshasını hemen iadeli taahhütlü olarak DİSK adresine postalayınız.

“İşçilerin Anayasada yer alan hak ve hürriyetlerini çiğnetmeyelim, hep beraber koruyalım.” (*Akşam Gazetesi*, 16.6.1970)

26 Haziran 1970 günü DİSK Genel Başkan Vekilleri Rıza Kuas ve Kemal Nebioğlu imzasıyla ve “Hangi Konfederasyona Bağlı Olursa Olsun, Hangi İnanç ve Görüşte Olursa Olsun, Yurtsever Olan Tüm Sendikacılarımızın ve İşçilerimizin Bilmeleri Gereken Hususlar” başlığı altında yayınlanan iki sayfalık bildiride de Amerikan yardımı konusu gündeme getirildi: “Yurtsever Sendika Yöneticisi Kardeşimiz, “Amerikan Hükümetinden aldığı yardım kesileceği için bu kez işçi kardeşlerimizin vereceği aidata göz koyan Türk-İş, öte yandan işçi kardeşlerimizin haklı olarak isteyecekleri zammı durdurmak isteyen iktidar el ele vermiş, işçi kardeşlerimizi boğmak istiyorlar. Otobüs kaçmak üzeredir. Vebali senin boynuna, karar senin, söylemesi bizden.” (*DİSK Ajansı*, 26.6.1970)

İçişleri Bakanlığı’nın tespitlerine göre 15–16 Haziran olaylarının bilançosu şu şekildedir: “Dört ölü: Bir polis, iki işçi, bir sivil. Yedi ağır yaralı: Bir polis, iki öğrenci, dört işçi. Bir binbaşı, bir astsubay, altı er, toplam sekiz kişi kurşun ve benzeri yaralayıcı aletlerle yaralı. 87 emniyet mensubu, bir yarbay, 30 er, 79 işçi, toplam olarak 197 kişi hafif yaralı. Tahripler: Kartal’da Haymak fabrikası, AP ilçe

binası, Emniyet Amirliği, Maltepe Sigara Fabrikası, Kadıköy’de beş apartmanın camları, Kızıltoprak’ta iki apartmanda hasar, bir belediye, bir emniyet, toplum zabıtasından on bir adet, toplam olarak 13 vasıta tamamen tahrip. Kadıköy Kaymakamlığına ait bir araba ile Kadıköy AP ilçe binasında, Kaymakamlıkta, bir pastanede tahrip. Bir özel otomobilde tahribat. Maddi zarar: Bir buçuk milyon lira.” (Cüneyt Arcayürek, “16 Haziran Olaylarının Dosyası,” *Hürriyet Gazetesi*, 8.7.1970 ve Ülkücü İşçiler Birliği, *Komünizmin İhtilal Provası (15-16 Haziran)*, Ank., 1971, s.34)

Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu üyesi MESS, 15–16 Haziran olaylarını ve daha sonraki günlerde devam eden eylemleri şu şekilde özetledi ve değerlendirdi:

“Gelişmekte olan memleket sanayiini için için kemiren ve Yeniçeri Ocağına çeviren ve zaman zaman münferit işgal olayları ve kanunsuz grevler biçiminde kamuoyuna akseden sendikal çekişmeler, sonunda memleketin temellerini sarsan patlamaların da sebebi oldu. (...)

“15 Haziran 1970 Pazartesi sabahı, İstanbul’da ve Gebze’de Türkiye Maden-İş Sendikası’nın ekseriyette olduğu işyerlerinden bazılarında, işyerine gelen bazı işçiler işbaşı yapmadılar ve çalışmakta olan arkadaşlarına da işlerini bıraktırdılar.

“Eli sopalı ve demirli militanların tehdit, yönetim ve denetiminde bir süre fabrikalarında çalışmadan bekleyen işçiler, öğleye doğru aynı şekilde sokaklara sevk edildi. Semt semt tehdit ve teşvikle, fabrika fabrika dolaşan gruplar, çalışmakta olan işyerlerinde de işleri durdurdular ve çalışmakta olan işçileri aralarına aldılar.

“Öğleden sonra Kimya-İş ve Lastik-İş sendikalarına bağlı bazı işyerlerinde de kıvılcama ve hareket başladı. (...)

“İşçilerinin bir kısmı dışarıya çıkmamakta direnen Kartal Soğanlıköy’deki Haymak Döküm Fabrikası, nümayişçi bir grup tarafından ağır şekilde tahrip edildi. (...)

“16 Haziran 1970 Salı günü olaylar artan bir hızla ve şiddetle devam etti.

“Topkapı, Levent ve Kadıköy istikametindeki yürüyüşler başka unsurların da hareketin içinde yer alması neticesinde saldırı halini aldı. Polis ve asker saldırılara mâni olmağa çalıştığında taşlı, sopalı, demirli ve silahlı çatışmalar oldu. Bir polis ve üç işçi öldü.

“Askeri birlikler İstanbul’un merkezine giden bütün geçitleri kapadı ve kontrolü altına aldı.

“Aynı gün, saat 13’te, Ankara’da, bir öğrenci grubunun teşviki ile Türkiye Maden-İş Sendikası’nın ekseriyette olduğu üç işyerinin işçileri yürüyüşü geçtiler. Toplum polisi süratle duruma hâkim oldu. 51 öğrenci ve 19 işçi gözaltına alındı. Göreve dönen diğer işçiler 2 saat içinde tekrar işbaşı yaptılar.

“İstanbul’da ve Gebze’de akşama kadar sadece üyelerimize ait Türkiye Maden-İş Sendikasına muhatap 65 fabrikada işler tamamen durmuş bulunuyordu. Hadiseler sebebiyle tatil edilen ve diğer işkollarında çalışmayan fabrikalar ile birlikte bu rakam 100’ü aşıyordu.

“Aynı akşam saat 21’den itibaren İstanbul, Gebze ve İzmit’te örfi idare ilan edildi.

“17 Haziran 1970 Çarşamba sabahı İstanbul’un Anadolu yakasındaki, Gebze’deki ve İzmit’teki işyerleri birkaç istisnası ile tamamen işbaşı yaptılar.

“İstanbul yakasında, bütün işçiler fabrikalarına döndüler ve üyelerimize ait 21 işyerinde, işçiler fabrikalarına dönmekle beraber çalışmağa başlamadılar.

“Aynı gün, İzmir’de, Maden-İş Sendikasına muhatap üyemiz 5 işyerinde ve Lastik-İş ve Gıda-İş sendikalarına muhatap 7 işyerinde işçiler direnişe geçtiler. Üyelerimize ait işyerlerindeki işçiler aynı gün akşama kadar tekrar işbaşı yaptılar.

“İstanbul’da, üyelerimize ait işyerlerinin beşinde 18 Haziran 1970 Perşembe günü, ikisinde 19 Haziran 1970 Cuma günü, ikisinde 20 Haziran 1970 Cumartesi günü ve geri kalan on ikisinde 22 Haziran 1970 Pazartesi günü işbaşı yapıldı.” (MESS İşveren, Sayı 125, 1 Temmuz 1970, s.1)

Ankara’da ayrıca Ulus Gazetesi ve Ulusal Basımevi’nde çalışan 118 işçi de 16 Haziran 1970 günü direniş yaptı. (Sülker, “Öncesi ve Sonrası, 15-16 Haziran Dosyası (5),” *Cumhuriyet Gazetesi*, 18.6.1987)

Bakanlar Kurulu, 16 Haziran 1970 Salı günü saat 21'den itibaren İstanbul ili hudutları ile Kocaeli İzmit merkezinde ve Gebze ilçesinde bir ay süreyle sıkıyönetim ilan etti.

TİP İstanbul Milletvekili Mehmet Ali Aybar, 25 Haziran 1970 günü Büyük Millet Meclisi Başkanlığı'na verdiği önergeyle sıkıyönetimin kaldırılmasını istedi. M.A.Aybar, daha sonraki günlerde de DİSK'e yönelik baskılarla ilgili olarak Hükümet hakkında gensoru açılması için bir önerge verdi. (Bu önergelerin metinleri ve Millet Meclisi görüşme tutanakları için bkz. Mehmet Ali Aybar, *Sıkıyönetim Anayasaya Aykırıdır, Meclis Müzakerelerinden*, DİSK Yay.No.4, İst., 1970, 40 s.)

16 Haziran 1970 gecesi DİSK Genel Merkezi ve Maden-İş Genel Merkezi güvenlik güçlerince arandı. Bir suç unsuruna rastlanmadığı tutanakla tespit edildi. (Tutanakların metni için bkz. "10. Yılında 15-16 Haziran İşçi Direnişi (6)," *Cumhuriyet Gazetesi*, 21.6.1980) Sıkıyönetim komutanlığı, 3 sayılı bildiriyle, 17 Haziran gününden itibaren saat 21.00 ile 05.00 arasında sokağa çıkma yasağı koydu. 5 sayılı bildiriyle, her türlü gösteri yürüyüşü, kapalı ve açık yerdeki toplantı yasaklandı. Genel kurul toplantıları sıkıyönetim komutanlığının iznine bağlandı. 10 sayılı bildiriye, bazı işyerlerinde henüz normal çalışma düzenine geçilmediğinin haber alındığı belirtilerek, işçilerin bir an evvel işlerinin başına dönmeleri istendi. 13 sayılı bildiriye, "İstanbul ili ile Kocaeli merkez ve Gebze ilçelerindeki pek cüzi de olsa bazı işyerlerinde işçilerimizin işbaşı yapmadıkları veya işbaşı yaptıkları halde çalışmayarak pasif direnişe geçtikleri, bazı işyerlerinde de grev halinde buldukları tespit edilmiştir" denildi ve grev hakkının kullanılmasının sıkıyönetim süresince askıya alındığı belirtilerek, bu olaylara karışanlar hakkında kanuni işlem yapılması istendi. (*MESS İşveren*, Sayı 125, 1 Temmuz 1970. Sıkıyönetim Komutanlığının bildirimlerinin tam metinleri için MESS İşveren Dergisi'nin 1 Temmuz 1970 günlü sayısının yanı sıra bakınız 16 Temmuz 1970 (sayı 126), 16 Ağustos 1970 (sayı 128), 1 Eylül 1970 (sayı 129), 16 Eylül 1970 (sayı 130) ve 1 Ekim 1970 (sayı 131))

Sıkıyönetim Komutanı, 29 Ağustos 1970 tarihine kadar, 1. Ordu Komutanı Orgeneral Kemal Atalay'dı. Bu tarihte görevi Orgeneral Faik Türün devraldı. Faik Türün, 16 Eylül 1970 gün ve 27 sayılı son bildirisinde, "yurdumuzun bütünlüğü ve millet beraberliğini bozmaya yönelik hareketler nereden gelirse gelsin, bundan sonra da Silahlı Kuvvetlerimizi karşısında bulacaktır," dedi.

17 Haziran 1970 günü DİSK yöneticilerinin çoğu ve bazı işçiler tutuklandı. (Sırrı Öztürk, DİSK Genel Başkanı Kemal Türkler'in ve genel olarak sendikacıların cezaevindeki davranışlarını sert biçimde eleştirmektedir. Bkz. Öztürk,2001;369,399)

DİSK üst yönetiminden hiçbir sendikacı işçilerle beraber eylemlere katılmadı. (Öztürk,2001;175) Ayrıca, DİSK Genel Başkan Vekili ve Gıda-İş Sendikası Genel Başkanı Kemal Nebioğlu, Eylem Komitesi başkanı olmasına karşın, 15-16 Haziran davalarında sanık olarak yargılanmadı. (Öztürk,2001;177)

Sıkıyönetim 3 ay sürdü. Bu üç aylık süre içinde 15-16 Haziran olayları ve sıkıyönetim süresindeki olaylar nedeniyle çeşitli davalar açıldı. DİSK yöneticilerinin yargılandığı davanın iddianamesi 13 Ağustos 1970 tarihinde tamamlandı. İddianameyle, Kemal Türkler, Kemal Sülker Okur, Yaşar Önsen, Cavit Şarman, Şinasi Kaya, Hilmi Güner, Orhan Müstecaplıoğlu, Kadir Karatay, Saffet Kayalar, Neşet Demircan, Uğur Özdoğan, Celal Alçınkaya, Cemal Doğan, Rafet Yıldırım, Burhan Şahin, Ömer Geçer, İsmet Demir, Şemsettin Akbaş, Fehmi Nasuhoğlu, Recep Akgül, Turgut Alaagaç, Hakkı Öztürk, Remzi Arslan, Orhan Adem Sevinç ve Hüsnü Özdemir hakkında dava açıldı. (İddianamenin tam metni için bkz. Öztürk,2001;176-206. İddianamenin geniş bir özeti için bkz. *Milliyet Gazetesi*, 27.8.1970) Daha sonra, Murathan Bedel ve Ahmet Top da ek iddianamelerle davaya dahil edildi. DİSK yöneticileri için 3 aydan 7 yıla kadar hapis cezası istendi. DİSK davasında sanıkları avukatlar Halit Çelenk, Faik Muzaffer Amaç, Remzi Kardeş, Raif Ertem, Ali Turgan, Alp Selek, Turgan Arınır, Oktay Türe, Nermin Aksın ve Necati Ertürk temsil etti. (Sülker, "Öncesi ve Sonrası, 15-16 Haziran Dosyası (5)," *Cumhuriyet Gazetesi*, 18.6.1987) 17 Eylül 1970 tarihinde sıkıyönetim sona erdiğinde, DİSK'e ilişkin dosya İstanbul 4. Ağır Ceza Mahkemesi'ne gönderildi. Tutukluların tümü 26 Eylül 1970 günü tahliye edildi. 12 Mart 1971 darbesinden sonra 26 Nisan 1971 tarihinde yeniden sıkıyönetim ilan edilince, davanın yeniden sıkıyönetim komutanlığı askeri mahkemesine gönderilmesi istendi. Bu talebe itiraz edildi. Uyuşmazlık mahkemesi, 4. Ağır Ceza Mahkemesinin görevli olduğuna karar verdi. Dava 14 yıl sürdü ve 1984 yılı aralık ayında tüm sanıkların beraatleriyle sonuçlandı. ("14 Yıl Sonra Gelen Beraat," *Cumhuriyet Gazetesi*, 13.12.1984)

15–16 Haziran olaylarına İzmit’te katılan ve önemli rol oynayan Sırrı Öztürk, olaylar sonrasında açılan davaların en önemlilerinin iddianamelerini ve davaların gelişmelerini yayınlamıştır. Bu bilgilere göre, İstanbul’un Anadolu yakasındaki olaylara katılan 80 işçi hakkında açılan dava çok önemlidir. (İddianame ve gelişmeler için bkz. Öztürk,2001;209-223) İzmit’teki olaylarla ilgili olarak açılan davada ise 1 numaraları sanık Sırrı Öztürk’tü. (İddianame ve gelişmeler için bkz. Öztürk,2001;224-230)

15-16 HAZİRAN OLAYLARINDA DEV-GENÇ’İN ROLÜ

12 Mart 1971 Darbesi sonrasında Başbakanlık tarafından 1973 yılında yayımlanan *Türkiye Gerçekleri ve Terörizm* kitabında, 15-16 Haziran olaylarında DEV-GENÇ’in rolüyle ilgili aşağıdaki değerlendirme yapıyordu:

“12 Mart 1971 öncesi devrenin en önemli olaylarından biri, 15 ve 16 Haziran 1970 tarihlerinde İstanbul ve Kocaeli’de vukua gelen işçi yürüyüşleridir. İşçi sendikalarıyla alakalı bir kanun maddesinin tadiline ait bir kanun tasarısı parlamentoya verilmişti. Bunu, kendi menfaatlerine uygun görmeyen TİP’e bağlı bir sendika konfederasyonu, işçileri tahrik ederek 15 ve 16 Haziran günleri İstanbul ve Kocaeli’de yürüyüşe geçirmiştir. Ancak, işçiler arasına katılan DEV-GENÇ’li militanlar bir protesto mitingi şeklinde başlayan bu yürüyüşü, yaptıkları teşvik ve tahriklerle adeta bir proleter ihtilali haline döndürmüşlerdir. Büyük çoğunluğu çok dürüst olan işçiler, şuursuz bir kitle psikolojisi içine sokulduktan sonra saldırgan hale getirilmişlerdir.” (Başbakanlık, Beyaz Kitap, Türkiye Gerçekleri ve Terörizm, Ank., 1973, s.34)

15-16 Haziran olaylarına katılan gençlerle ilgili olarak da bir DEV-GENÇ davası açıldı. Bu davada yargılananlar arasında, Atilla Sarp, Enver Nalbantoğlu, Fahri Aral, Haşmet Atahan, Işıtan Gündüz, İhsan Çaralan, İlkey Alptekin, Mustafa İlker Gürkan, Nahit Töre, Rasih Nuri İleri, Necmi Demir, Şaban İba ve Veysi Sarısözen de vardı. (İddianame ve gelişmeler için bkz. Öztürk,2001;230-235)

15–16 Haziran olaylarıyla ilgili olarak açılan DEV-GENÇ davası iddianamesinde şöyle deniyordu: “1 Temmuz 1970 günü İstanbul Teknik Üniversite Öğrenci Birliği’nde yapılan aramada ele geçen teyp bandının tapesinden: DEV-GENÇ’e ait 250 militanın 16 Haziran 1970 günü İstanbul’da yapılan işçi yürüyüşlerinde gruplar teşkil ederek işçilerin fabrikadan çıkmaları, kanunsuz yürüyüşlerine devami esnasında işçiler arasına katılarak bildiri dağıtma, söz söyleyerek, seslenerek işçileri kanunsuz yürüyüşe iştirak ettirdikleri, tahrik ettikleri ve bu kanunsuz yürüyüşleri sevk ve idare ettikleri anlaşılmıştır.” (Sırrı Öztürk– Turgan Arınır, *İşçi Sınıfı, Sendikalar ve 15–16 Haziran*, Sorun Yay., İst., 1976, s.251)

DEV-GENÇ önderlerinden Nahit Töre’nin anlattığına göre, 1970 yılının başlarında DEV-GENÇ çeşitli bölgelerde işçi komiteleri kurmaya yönelmişti. Bu durum, DİSK yönetimini rahatsız ediyordu. DİSK yöneticileri, 1970 yılı mayıs ayı ortalarında DEV-GENÇ’e bir görüşme teklifi götürdüler. Görüşme Lastik-İş’in Merter’deki binasında gerçekleşti. Toplantıya Kemal Türkler, Şinasi Kaya, Hilmi Güner ve Rıza Kuas katıldı. Toplantıda DEV-GENÇ’ten de Nahit Töre ile birlikte dört kişi bulundu. (Emin Karaca, “İki Sıcak Gün,” *Güneş Gazetesi*, 18 Haziran 1991. Nahit Töre’nin emniyet ifadesi için bkz. Öztürk,2001; 294-298)

15-16 Haziran olaylarından kısa bir süre sonra yapılan Milli Güvenlik Kurulu toplantısında da gelişmeler ele alındı. İstihbarat güçlerinin Milli Güvenlik Kurulu’na sunduğu rapor basına sızdırıldı. Cüneyt Arcayürek bu belgeyi “16 Haziran Olaylarının Dosyası” başlığıyla *Hürriyet Gazetesi*’nde yayınladı. (Cüneyt Arcayürek, “16 Haziran Olaylarının Dosyası,” *Hürriyet Gazetesi*, 1 – 87.1970) Aynı belge, Ülkücü İşçiler Birliği tarafından da *Komünizmin İhtilal Provası (15-16 Haziran)* kitabında basıldı. (Ülkücü İşçiler Birliği, *Komünizmin İhtilal Provası (15-16 Haziran)*, Yay.No.1, Ank., 1971) İstihbarat örgütlerinin raporunda 15-16 Haziran olaylarında DEV-GENÇ’in rolü şöyle anlatılmaktadır:

“Sendikalar Kanununun değiştirilmesi gerekçesi ile Fikir Kulüpleri ve DEV-GENÇ’e mensup 300 kadar sol militan, evvelden hazırlanmış plana göre, iş yerlerine giderek DİSK’e mensup bazı sendikacılarla eyleme geçmesi hususunu işçilere telkin ederek iş yerlerini boşaltmaya başlamışlardır.

“Yapılan propagandalarla, ‘haklarınız geri alınacak; patrona köle olacaksınız, işinizden atacaklar; ekmek kapınız kapanacak, yeni kanunlar sizi insanlığınız dahil her şeyden yoksun bırakacak; öleceğiz, hakkımızı yedirmeyeceğiz’ tarzında tamamen yalan ve tahrip edici beyanlarla masum işçiler,

militanların arkasına katılmıştır. Olayı haber alan işverenler, fabrikamız tahrip olmasın, zarar görmeyelim endişesi ile, hareket eden grup henüz kendi işyerlerine gelmediği halde fabrikaları tatil edip, hatta Fikir Kulüplerine mensup gençlere ambarı açarak işçi tulumu vermek suretiyle pasif bir davranış içine girmişlerdir. 'Bugün çalışmasanız da sizin ücretinizi ödeyeceğiz' diyerek idare-i maslahatçı bir tutum içinde işçi hareketinin daha da büyümesine ve tahrikçilere güç veren, kuvvet veren bir davranışa maalesef sebep olmuşlardır.

"Hareketi Ankara'ya, Zonguldak'a, Adana'ya, İzmir'e sıçratmak için İşçi Partisi, DİSK mensubu, DEV-GENÇ'li birçok militan, Örfi İdare sahası dışına çıkararak, Sakarya'daki işyerlerinden başlayıp çeşitli tahriplere girişmişlerdir.

"Hareketin bir şeması yapılmak istenirse, en üstte beyin organı olarak TİP, DİSK, DEV-GENÇ ve diğer yan kuruluşlar yer almaktadır. Bunlar, muhtelif devirler ve tarihlerde komünistlikten mahkûm olmuş bir kısım komünistlerle, kendilerini bu ideolojiye kaptırmış militan gruplardır. Bunların yukarı seviyede mevcudu 300-350 kişidir. Çeşitli sebeplerle bu gruba bağlı olan diğer kadro kuruluşları ile birlikte olayı yaratan, tahrip eden ekibi 500 civarında kabul etmek doğru bir sonuç olur. Esasen Örfi İdare Mahkemesi bunların büyük bir kısmını işledikleri suçtan ötürü yargulamaktadır." (Cüneyt Arcayürek, Hürriyet Gazetesi, 2 Temmuz 1970; Ülkücü İşçiler Birliği,1971;10-11)

DEV-GENÇ'lilerin önemli bir bölümü, bu olaylardan kısa bir süre sonra Mahir Çayan'ın önderliğinde oluşan THKP/C hareketi içinde yer aldı. Bu yapılanma tarafından 1971 yılında yayımlanan *1965-1971 Türkiye'de Devrimci Mücadele ve DEV-GENÇ* kitapçığında 15-16 Haziran olayları değerlendirildi (Kurtuluş Yay., Ank., 1971, s.40-42)

Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Savcılığı (İstanbul) tarafından 28 Haziran 1972 tarihinde hazırlanan F.K.F. – DEV-GENÇ İddianamesi'nde 15-16 Haziran 1970 tarihlerinde İzmit'te ve İstanbul'da meydana gelen işçi olaylarında İstanbul Bölge Yürütme Kurulu'na bağlı DEV-GENÇ'lilerin "işçilerin arasına girip hareketi sevk ve idare ettikleri" iddia ediliyordu. (Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Savcılığı (İstanbul), *İddianame (F.K.F. – DEV-GENÇ)*, İstanbul, 1972, s.51) DEV-GENÇ Davası gerekçeli hükmünde de 15-16 Haziran günü Ankara'daki eylem girişimi şu şekilde değerlendirilmiştir:

"İstanbul ve İzmit'te meydana gelen işçi hareketine mütenazır bir hareketin Ankara'da büyük sanayii çarşısında da meydana getirilebilmesi için büyük çaba sarfedilmiş, bu maksatla 16.6.1970 günü içlerinde Tuncay Çelen, Enis Sakızlı, Münir Aktolga, Hüseyin Onur ve Cengiz Çandar'ın da bulunduğu büyük bir öğrenci topluluğu sanayii çarşısına giderek işçileri tahrik ve teşvik edip kanunsuz yürüyüşe ve işyerlerinin tahrip ve ızrar hareketlerine geçilmesi için faaliyette bulunmuşlar, ancak muvaffak olamadan yakalanmışlardır." (4ncü Kolordu Komutanlığı Nezdinde Kurulu Sıkıyönetim I Numaralı Askeri Mahkemesi, DEV-GENÇ Davası Gerekçeli Hükmü, Ank., 1975, s.144)

"İşçileri sokağa döken" güç, DEV-GENÇ değildi; ancak DEV-GENÇ'liler hareketin gelişmesinde önemli bir rol oynadılar. DEV-GENÇ'lilerin 15-16 Haziran olayları üzerindeki etkisi önemliydi; ancak 15-16 Haziran olaylarının DEV-GENÇ'liler üzerindeki etkisi daha da büyük oldu.

15–16 Haziran olaylarının DEV-GENÇ'ten doğan siyasal hareketler üzerindeki etkileri ne oldu? DEV-GENÇ'in önemli bir bölümü 1970 yılı sonlarında Mahir Çayan'ın önderliğinde oluşturulan Türkiye Halk Kurtuluş Partisi/Cephesi (THKP/C) içinde yer aldı. 15–16 Haziran'da bir grup gözü kara ve deneyimli militanın, o güne kadar yakın ilişki içinde olmadıkları işçi hareketini militanlaştırmasına tanık olan insanlar, daha da radikalleştiler. THKP/C'nin daha sonraki aylarda gündeme gelen "politikleşmiş askeri savaş stratejisi" ve "suni dengeyi bozmak için öncü savaşı" görüşleri, 15–16 Haziran'da gördükleri potansiyelle ve kitle hareketinin yaşadığı yenilgiyle yakından ilgilidir. Bu anlayışa göre, kitleler hareketlenmeye hazırdır; ancak onların devrimci sürece katılmaları, geleneksel sendikal yapılanmalarla olanaksızdır; DİSK'in 15–16 Haziran'daki tavrı bunun açık kanıtıdır; düzene karşı tepkili işçiler, gözü kara ve deneyimli militanların çağrılarına kulak verecektir; ancak bu kitlelerin yılgınlığa kapılmaması ve yenilgiyi hemen kabullenmemesi için önemli olan, devletin zayıflığının gösterilmesidir; devletin zayıflığının gösterilmesi ise, sendikal mücadeleyle sınırlı kitle mücadelesiyle değil, öncü savaşıyla olur. (Bu görüşlerin anarşist Kropotkin'in yazdıklarıyla benzerlikleri için bkz. Peter Kropotkin, "The Spirit of Revolt," Kropotkin's Revolutionary Pamphlets (ed.by Roger N.Baldwin), Vanguard Press, New York, 1927, s.35-43) 15–16 Haziran olaylarının işçi

sınıfının yenilgisiyle ve yaygın bir yılgınlıkla sonuçlanmasının ardından, THKP/C militanları silahlı mücadeleyi başlattı.

SENDİKALAR YASASI DEĞİŞTİRİLDİ

Yasa değişikliğinin Millet Meclisi'nde kabulünden sonra, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi ve Hukuk Fakültesi'nden 12 profesör, 12 doçent ve 38 asistan, 18 Haziran 1970 günü kamuoyuna yaptıkları açıklamada DİSK'e destek verdi. (1 sayfalık açıklama. Bu konuda bilgi için ayrıca bkz. *Milliyet Gazetesi*, 18.6.1970. Bu metin Prof. Dr. Alpaslan Işıklı tarafından hazırlanmıştır)

Millet Meclisi'nde kabul edilen kanun tasarısı Cumhuriyet Senatosu'na gönderildi ve 16 Haziran 1970 günü geçici komisyona sevk edildi. Bu arada, Cumhuriyet Halk Partisi bu konuyu yeniden gündemine aldı ve tavrını değiştirdi; ortada ciddi bir sorun olduğunu ve sorunun çözüme kavuşturulmasını istedi. (CHP, 274, 275 Sayılı Yasa Değişiklikleri ve CHP, Ank., 1970, s.5-6 ve *Ulus Gazetesi*, 23.6.1970)

Cumhuriyet Senatosu'nda kanun tasarısına ilişkin görüşmeler 3 Temmuz 1970 günü başladı.

Cumhuriyet Senatosu'nda uzun tartışmalar oldu ve tasarıda bazı değişiklikler yapıldı. Bunun üzerine tasarı 24 Temmuz 1970 günü yeniden Millet Meclisi'ne iletildi. Millet Meclisi'nde de 29 Temmuz 1970 günü yapılan görüşmede Cumhuriyet Senato'sunda yapılan değişiklikler benimsendi ve tasarı yasalaştı.

Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay 6 Ağustos 1970 günü yasayı imzaladı ve 1317 sayılı yasa, 12 Ağustos 1970 günlü Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girdi.

Ancak günümüzde bazı kişiler, DİSK yönetiminin inisiyatifi ve hatta bilgisi dışında gelişen 15-16 Haziran olayları sayesinde tasarının yasalaşmasının engellendiğini sanmaktadır. Örneğin, Yüksel Işık'ın *Türk Solu ve Sendikal Hareket* kitabında yer alan şu değerlendirme tümüyle yanlıştır: "Burjuvazi, büyük olasılıkla Türk solundan önce neler olabileceğini görmüş ve ileride daha kesin önlemler almak kaydıyla TBMM'ne kadar gelmiş olan DİSK'i boğma yasasını anında geri çekmiştir." (Yüksel Işık, *Türk Solu ve Sendikal Hareket*, Öteki Yay., Ank., 1995, s.46)

Yasa, yerel sendika birliklerinin kurulmasına olanak tanımıyordu. 1970 yılında bu tür örgütlenme zaten kalmamıştı. Türk-İş, kendisine bağlı yerel sendika birliklerini 1962 yılında kapatarak, atamalı bölge temsilcilikleri kurmuştu.

Yasa, sendika üyeliğinden ayrılmayı, noter kanalıyla olma koşuluna bağlıyordu. Sendika kurucularına, ilgili işkolunda en az üç yıldan beri fiilen çalışır olma koşulu getirildi. Sendika ve şube genel kurullarının toplanma süresi azami iki yıldan üç yıla çıkarıldı. Yasada, bir işçi sendikasının Türkiye çapında faaliyet gösterebilmesi için kurulu bulunduğu işkolunda çalışan sigortalı işçilerin en az üçte birini bünyesinde barındırması gerekiyordu. Ayrıca, işçi konfederasyonlarının kurulabilmesi için de Türkiye çapında faaliyet gösteren sendikaların ve işçi federasyonlarının en az üçte birini ve aynı zamanda Türkiye'deki sendikalı işçilerin en az üçte birini temsil etmesi zorunluluğu getiriliyordu. Yasaya göre, sendikalar, temsil ettikleri üyelerin sayılarını her yıl başında Çalışma Bakanlığı'na bildirecekti. Ancak sendika üyeliğinin noter koşuluna bağlı olmaması ve Çalışma Bakanlığı'nda üyeliklere ilişkin bir veri tabanı bulunmaması nedeniyle, sendikalar, üyelerinin isim ve kimlik bilgilerini değil, yalnızca toplam sayılarını bildirmekle yükümlüydü. Bildirilen sayıların doğruluğunu denetleyecek bir mekanizma ve bilgi yoktu. Bu nedenle, 1317 sayılı Yasanın kabulünden sonra sendikalar üye sayılarını gerçeğdışı bir biçimde çok yüksek gösterdi ve böylece yasanın olumsuzluklarının en önemlisini pratik bir biçimde kolayca aştı.

Türk-İş, "16 Haziran günü DİSK'e bağlı sendikalar bir ihtilal provasına girişti" iddiasında bulundu. (*Türk-İş Dergisi*, Sayı 88, Haziran 1970, s.3) CHP Konya Milletvekili Sadi Koçaş da 22 Haziran 1970 günü CHP Millet Meclisi Grubu adına yaptığı konuşmada şunları söylüyordu: "Evet, İstanbul olayları bir ayaklanmadır. Ayaklanma daha başka nasıl olur? (...) Biz İstanbul olaylarına ayaklanma denmesini ve sıkıyönetim ilanını kınamıyoruz. Bu olaya zemin hazırlayan diğer olaylardaki vurdumduymazlıklarını kınıyoruz Sayın Başbakanın." (Sadi Koçaş, *Atatürk'ten 12 Mart'a Anılar*, C. 4, İst., 1977, s.1782)

16 Haziran 1970 günü Türk-İş İcra ve Yönetim Kurulu'nun İstanbul'da bulunan üyeleri, Genel Başkan Seyfi Demirsoy'un başkanlığında toplanarak bir değerlendirme yaptı ve komünistleri suçlayan bir

bildiri yayınladı. (*Türk-İş Dergisi*, Sayı 88, Haziran 1970, s.6-7) Çalışma Bakanı Seyfi Öztürk ise, 16 Haziran günü yaptığı açıklamada, “Türkiye’de ne sarı sendikaya ne de kızıl sendikaya yer verilmeyecektir,” dedi. (*Türk-İş Dergisi*, Sayı 88, Haziran 1970, s.7)

18 Haziran 1970 günü ise Ankara’da Maden-İş ve DİSK temsilciliklerine saldırı oldu. Maden-İş Ankara Bölge temsilciliği binasına saldıran 45-50 kişilik grup, büroyu tahrip ettiler ve “kahrolsun komünistler, yaşasın Türk-İş, Yaşasın Türkeş” sloganlarını attılar. Yaklaşık 50 kişi de, aynı saatlerde, DİSK’in Ankara Bölge Temsilciliği bürosunu tahrip etti. (*Milliyet Gazetesi*, 19.6.1970)

Türk-İş tarafından daha sonra yayımlanan bildiri de olayların “kızıl ihtilal provası” olduğu iddia edildi ve Kemal Türkler’in tavrı eleştirildi. (*Türk-İş Dergisi*, Sayı 88, Haziran 1970, s.16-17. *Türk-İş Dergisi*’nin Temmuz 1970 ve Ağustos 1970 tarihlerinde yayımlanan 89. ve 90. sayılarında da 15-16 Haziran ve 1317 sayılı Yasa konusunda yazılar yer almıştır.)

DİSK’in 2. Başkanı Rıza Kuas, Türk-İş Genel Başkanı Seyfi Demirsoy’un açıklamalarına aşağıdaki cevabı verdi:

“A.P. İktidarı ve soyguncu patronlar ile ele ele veren Seyfi Demirsoy Türk İşçi sınıfının sendikal özgürlüğünü ve anayasayı korumak için yaptığı direnişe yalanlarla iftiralarla, işçi sınıfını küçük düşürerek karşı çıkmaya çalışmıştır. İşçiler, bütün tarihleri boyunca çok Seyfi Demirsoy’lar görmüşlerdir. Ve Seyfi Demirsoy’ların sonları iyi gelmemiş, daima yalanlarının ve iftiralarının bataklığı içinde boğulmuşlardır.

“Seyfi Demirsoy, Türk-İş’e bağlı işçileri, direnişe geçen işçilere karşı çıkaracağı tehdidini savuruyor. Anayasayı çiğneyerek, sendikal hakları ortadan kaldıranlara karşı Türk İşçisi yekvücut olarak direnişe geçmiştir. Bu yekvücut işçi kütlesini birbirinden ayırmak, birbirine düşürmek değil Seyfi Demirsoy gibi Amerikan doları ile beslenen bir kişi için, hiç kimsenin haddi değildir. Türk İşçi sınıfı daima Anayasa’nın yanında olacak, Anayasa’yı çiğneyenlere karşı direnişini sonuna kadar sürdürecektir. Türk İşçi sınıfına karşı sürdürülen bütün baskılar, yalanlar, iftiralar sökmeyecektir. Anayasa’nın yanındaki Türk İşçi sınıfının bilinci bütün bu haksız, kötü, aykırı davranışları ve A.P. iktidarını, sömürücü patronları, onların destekleyicisi Türk-İş yöneticilerini yola getirecektir.

“Türk-İş yöneticisinin işçiyi işçiye kırdırmak için savurduğu tehditler onun meşum bir rüyasıdır. Amerikan dolarının kurduğu bu yöneticiyi Türk işçi sınıfı haklı, meşru, bilinçli direnişi ile zaten çoktan layık olduğu yere koymuştur.”

“İşçi sınıfının haklarına karşı çıkan hiçbir kimse, hiçbir iktidar bu büyük gücün hakkının karşısında duramamıştır, duramayacaktır.

“Bizim mücadelemiz anayasal haklarımız içindir, Türk-İş Yöneticisi gibi, Amerikan dolarları için değil.” (DİSK Ajansı, 20.6.1970)

Bu arada işten atmalar ve gözaltındakilere baskılar yoğun bir biçimde sürdü. DİSK Genel Başkan Vekilleri Rıza Kuas ve Kemal Nebioğlu 23 Haziran 1970 günü aşağıdaki açıklamayı yaptılar:

“Polisin tevkif ettiği işçilerin karakollarda ve Emniyet Müdürlüğünde polis tarafından dövüldüklerini, insanlık, Anayasa ve kanundışı muameleye tabi tutulduklarını, falakaya yatırılıp, hakarete uğradıklarını tespit etmiş bulunuyoruz. Bu durumun önlenmesi için Sıkıyönetim Kumandanlığına müracaatımız da bulunmaktadır.

“Bu insanlık dışı muameleler, tahliye edilen arkadaşlarımızdan öğrendiğimize göre kesilmemiş ve devam etmektedir.

“Ayrıca bazı işverenler, işyerlerinde Sıkıyönetimden yararlanmak suretiyle işçi temsilcilerinin ve bazı işçilerin iş akitlerini feshederek polise ihbar ettiklerini ve de buna aralıksız devam ettiklerini görmekteyiz.

“20. asrın 2. yarısında Türkiye’imizde Anayasa dışı hâlâ bu gibi davranışlarda bulunulmasını şiddetle protesto ederiz. Dillerinin ucuyla demokrasiden dem vuranların, kanundan bahsedenlerin bu hareketlerden haberdar olduklarını da bilmekteyiz. Bu kişileri son defa uyarıyoruz; Anayasa çizgisinin içine girsinler.

“Bu davranışlara son verilmezse işçilerin Anayasal haklarını savunacaklarını, fabrikalarda pasif direnişe gireceklerini ilgililere duyurmak isteriz.” (DİSK Ajansı, 23.6.1970)

15-16 Haziran olaylarının ardından gözaltına alınan işçilere işkence yapıldı. DİSK Genel Başkan Vekilleri Rıza Kuas ve Kemal Nebioğlu, 24 Haziran günü yaptıkları açıklamada bu uygulamaları protesto ettiler: “Polis, Anayasal haklarını korumak için direnen DİSK’li işçileri Hitler’in ruhuna fatiha okutacak derecede dövmüştür. (...) Polis işçileri dövmekle kalmamış, belki Gestapo’nun bile kullanmaya utandığı işkence metotları kullanmıştır. Bu duruma işçileri teslim alan sıkıyönetimde görevli Savcılar, Subaylar, Astsubaylar ve Erler çok yakından şahit olmuşlardır. Çünkü yediği dayaktan ve işkenceden sonra yürüyemeyen işçileri askerler kucaklarında taşıyarak yüznumaraya ve yemeğe götürmüşlerdir. Bu durum işçiler tarafından Sıkıyönetim Savcılığına şikâyet edilmiştir. Ayrıca; polis sadece dayak atmakla veya işkence yapmakla kalmamış, işçileri DİSK’ten ayrılmaya ve Türk-İş’e katılmaya tehdit ederek zorlamıştır.” (DİSK Ajansı, 24.6.1970)

DİSK’in 24 Haziran 1970 günü yapılan bir başka açıklamasında “Türk-İş Suç Üstü Yakalandı” başlığı yer alıyordu. (DİSK Ajansı, 24.6.1970) DİSK adına yapılan bu açıklamada, getirilmek istenen düzenin faşist sendikacılık olduğu ileri sürülerek, referandum uygulamasına geçilmesi istendi. Türk-İş’in DİSK’e yönelik tavrının nedeni de şöyle açıklandı:

“Türk-İş’in AP iktidarı ve işverenlerle birlikte, işçiler aleyhine tezgâhladığı plan ortaya çıkmış ve Türk-İş suç üstü yakalanmıştır. Şimdi suçluların telaşı içindedir. (...) Türk-İş’i ve iktidar ile işverenleri böyle bir planı tezgâhlamaya iten nedeni herkes bilmelidir: Türk-İş’in Amerikan hükümetinden almakta olduğu yardımın kesileceği bildirilmiştir. Ve şimdiye kadar işçi aidatı ile ayakta kalma ihtiyacını duymayan Türk-İş, bu kez de işçilerimizin aidatına göz dikmiştir. İktidar ve işverenler ise her gün artan ekonomik buhran karşısında işçilerden gelecek zam isteklerini böylece önleyecekleri ham hayaline kapılmışlardır. İşte Türk-İş, iktidar ve işverenler arasındaki Mukaddes İttifakı doğuran sebepler.”

TÜRKİYE İŞÇİ PARTİSİ’NİN ANAYASA MAHKEMESİ’NE BAŞVURUSU

Türkiye İşçi Partisi Genel Başkanı Şaban Yıldız 29 Eylül 1970 tarihinde Anayasa Mahkemesi’ne başvurarak, 12 Ağustos 1970 tarihli Resmî Gazete’de yayımlanan ve 274 sayılı Sendikalar Yasası’nı değiştiren 1317 sayılı Yasa’nın Anayasaya aykırı hükümlerinin iptalini istedi. Bu başvuru, Prof.Dr.Alpaslan Işıklı tarafından hazırlandı. (TİP’in 9 sayfalık başvurusu, daktilo metin) Prof.Dr.Alpaslan Işıklı, Anayasa Mahkemesi’nde Türkiye İşçi Partisi adına 8 Haziran 1971 günü sözlü açıklama yaptı. Bu oturumda Türk-İş adına Halil Tunç ve DİSK adına Bekir Çiftçi sözlü açıklamalarda bulundular. (Sunulan belgeler için bkz. Türk-İş, 1317 sayılı Yasa ile İlgili Olarak Anayasa Mahkemesinde Türk-İş Genel Sekreteri Halil Tunç’un Yaptığı Konuşma ve Sunduğu Dokümanlar, 8 Haziran 1971, Ank., 1971, 128 s., Çoğaltma)

Cumhuriyet Halk Partisi de 1317 sayılı Yasanın bazı maddelerinin iptali için Anayasa Mahkemesi’ne başvurdu. (Anayasa Mahkemesi’nin kararında TİP’in ve CHP’nin başvuruları özetlenmektedir: *Resmî Gazete*, 19.10.1972; TİP’in başvurusunun özeti için bkz. s. 1-3; CHP’nin başvurusunun özeti için bkz. s. 12-13)

Anayasa Mahkemesi, 1317 sayılı Yasanın DİSK açısından sakınca yaratan önemli maddelerini 8-9 Şubat 1972 günü verdiği kararla iptal etti. Gerekeçeli karar, 19.10.1972 günlü Resmî Gazete’de yayımlandı. (Anayasa Mahkemesi kararı için, Resmî Gazete’nin ilgili sayısının yanı sıra DİSK’in yayınına da bakılabilir: DİSK, *Sendikalar Kanunundaki Değişiklikler, Anayasa Mahkemesinin İptal Kararı*, İst., 1972, 63 s.)

Türkiye İşçi Partisi, 15-16 Haziran olaylarını destekledi. Türkiye İşçi Partisi Genel Merkezi’nin 16 Haziran 1970 günkü açıklaması şöyleydi: “DİSK’i meydana getiren devrimci işçi sendikalarının ve işçilerin girişikleri protesto ve direnme hareketlerini Türkiye İşçi Partisi olarak tamamiyle destekliyoruz. Sendikalaşma özgürlüğünü kısıtlayarak bütün işçi sınıfımızı tehdit eden bu kanuna karşı DİSK’e bağlı olmayan diğer bütün sendika ve işçilerin de Anayasal haklarını kullanarak direnmeleri lazımdır.” (“Türkiye İşçi Partisi Diyor ki,” *Emek Haftalık Yayın*, Sayı 6, Haziran 1970, s.2)

TİP yöneticilerinin yayımladığı *Emek Aylık Dergi* de 15-16 Haziran hareketine sahip çıktı ve TİP’lilerin bu eyleme etkili bir biçimde katıldığını ileri sürdü:

“İşçi sınıfının büyük direnişi sırasında, Türkiye İşçi Partisi’nin, olaylar karşısında üyeleriyle, militanlarıyla, örgütleriyle ve genel merkeziyle takındığı tavır ve burjuvazinin TİP’e karşı hücumu geçmesi, partinin sosyalist niteliğinin ve üstün mücadele gücünün yeni bir göstergesi olmuştur. Türkiye İşçi Partisi üyeleri işçi direnişine ilk andan itibaren katılmışlar, bu hak mücadelesinde işçi arkadaşlarıyla omuz omuza yürümüşlerdir. TİP militanları bütün direniş boyunca ön saflarda bulunmuşlar, kurşuna göğüslerini siper etmişlerdir. Türkiye İşçi Partisi’nin bütün il ve ilçe örgütleri direnişin yanında yer almışlar, işçilerin anayasal hak mücadelesini desteklemişlerdir.” (“İşçi Direnişi Başarıya Ulaşmıştır,” Emek Aylık Dergi, Sayı 2, Temmuz 1970, s.13)

Aydınlık Sosyalist Dergi’nin değerlendirmesi de şöyledir:

“İşçiler Türk-İş denen Amerikan beslemesi kuruluşun, özünde, işçi düşmanı bir örgüt olduğunu kendi öz tecrübeleriyle anlamaya başlamışlardı. Öteki büyük işçi kuruluşu olan DİSK’in başındaki Kemal Türkler gibilerin, Türk-İş kodamanlarından pek büyük farkı olmadığı halde, DİSK’in yöneticileri arasında, özellikle aşağı kademelerde bazı dürüst sendikacılar vardı ve DİSK, işçilerin namuslu sendikacılık uğruna vermekte oldukları mücadelenin başlıca alanı olmağa başlamıştı. (...)

“Ekmek kapıları kapanan DİSK yöneticilerinin önemsiz bir-iki direnişine rağmen yeni kanun uygulanacak, Demirsoy’lar ve Tunç’lar Türkiye’de sendikacılığın tek hâkimi olacaktı. (...)

“Türkiye’de devrimci bilinci gençlikten, işçi, köylü yığınlarına taşmakta olduğu bu tarihi dönemde, yüz bin işçinin katıldığı direnişin hedefi sadece iktisadi olmadı. Direniş siyasi hedeflere de yöneldi. Ve açıkça anti-emperyalist ve anti-faşist niteliğe büründü. Bunun böyle oluşunda devrimci aydınların, özellikle devrimci gençliğin katkısı büyüktür. Bütün direniş boyunca devrimci gençler işçilerle omuz omuza yürüdüler. İşçilerle birlikte polis barikatlarını aştılar, coplandılar, kurşunlandılar. Devrimci gençlik, büyük işçi direnişi günlerinde, proleter devrimciliği sınavını başarıyla vermiştir.

“Buna karşılık İşçi Partisi’nin başına çöreklenmiş bulunan oportünist yönetim, baştan sona kadar pasif ve yilgin davranışıyla bir kez daha çalışanlarla kader birliği durumunda olmaktan ne kadar uzak bulunduğunu gösterdi. Direniş için ilk çağrıda bulunan DİSK yöneticileri bile yürüyüşleri anında işçi saflarında yerini almadılar. Ve olaylardan sonra da iki anlamlı ürkek bildiriler yayınlayarak, işçilere gerektiği gibi arka çıkmadılar. Oysa işçi lideri odur ki toplum polisi barikatına doğru yürüyen işçi saflarının en önünde yerini almakta kusur etmez...

“Asker, subayı ile Mehmetçiğiyle, toplum polisinin tam tersine, işçiye karşı silah kullanmayı genellikle reddetti. Hemen her yerde işçi ile Mehmetçik aynı vatanın çocukları oldukları bilinci ile kardeşlik ilişkileri kurdular. ‘İşçi Ordu el ele – Milli Cephe’ sloganı direniş yürüyüşlerinin en etkili sloganı oldu. Türk Ordusu tarihi geleneğine bağlı kaldı ve Amerikan emperyalizminin işbirlikçisi bir iktidarın emrinde kendi emekçi halkına karşı koymadı. Her toplulukta bulunabilecek birkaç gayretkeş ise, genellikle bilinçli subaylar tarafından hizaya getirildi...

“Çoğunluğu Türk-İş’e bağlı sendikalardan olan işçilerin gür sesleriyle haykırdıkları anti-emperyalist ve anti-faşist sloganlar, Türk-İş binasının kırılan camlarının şangırtısı Amerikancı sarı sendikacılığın ölüm çanları idi.” (“Büyük İşçi Direnişi,” Aydınlık Sosyalist Dergi, Sayı 21, Temmuz 1970, s.194, 195, 197, 198)

Bu eleştiriler daha sonraki yıllarda da sürdü. Örneğin, Devrimci Yol Hareketi içindeki DİSK üyesi Yeraltı Maden-İş Sendikası’nın 1979 yılında yapılan genel kuruluna sunulan *Çalışma Raporu*’nda, 1970 yılının DİSK yöneticileri “ihanelle” suçlanmaktadır: “Olaylar sırasında, mücadeleyi bastırmaya çalışan DİSK üst yöneticileri ise, daha sonra utanmadan bu eyleme sahip çıkmaya çabaladılar. ‘Şanlı 15-16 Haziran’ laflarını ağızlarından düşürmeyerek ihanelerini gizlemeye çalıştılar.” (Yeraltı Maden-İş, 4 Yıl, 2. Genel Kurul 76/79 Çalışma Raporu, Ank., 1979, s.119)

15-16 Haziran olayları konusunda coşkulu bir yazı da Doğan Özgüden’in *Ant Dergisi*’nde yayımlandı. Ayrı bir siyasal hareket yarat(a)mayan *Ant Dergisi*’nin Temmuz 1970 tarihli sayısında Doğan Özgüden’in yazısında şu görüşlere yer veriliyordu:

“Türkiye toplumunun gerçek devrimci sınıfı, Türkiye işçi sınıfı, kanlı günlerin yaşandığı geçen ay ‘kendisi için sınıf’ olma yolunda dev bir adım daha atmış ve 100 binlik yekvücut bir kitle halinde,

büyük ozanın dediği gibi, meydanlarda hasretimizi haykırmıştır; toprağa, kitaba, işe hasretimizi; hasretimizi, ayyıldızlı esir bayrağımıza... Kurşuna rağmen, süngüye rağmen, zindana rağmen.

*“Bu, emperyalizmin, yerli işbirlikçilerinin ve Amerikancı sarı sendikacıların elbirliğiyle hazırladıkları alçakça bir komploya karşı, Türkiye işçi sınıfının kahramanca direnişidir. Direnişin büyüklüğü, güçlülüğü, yüceliği oranındadır ki, egemen çevrelerin korku ve telaşı da büyük olmuş; ‘kalkışma,’ ‘isyan,’ ‘kızıl ihtilal’ iddialarıyla anayasa bir kez daha ayaklar altına alınarak, altı yıllık AP iktidarı döneminde ilk defa sıkıyönetim ilan edilmiş, Türkiye sanayi proletaryasının en yoğun olduğu bölgelerde askeri yönetim kurulmuştur.” (Doğan Özgüden, “İşçi Sınıfımızı Yenemeyeceklerdir!” *Ant Sosyalist Teori ve Eylem Dergisi*, Sayı 3, Temmuz 1970, s.2)*

İşçi sınıfı 15-16 Haziran olayları nedeniyle önemli bir bedel ödedi. 15-16 Haziran 1970 olayları sonrasında işten çıkarılanlara ilişkin en kapsamlı liste, *Türkiye Solu Dergisi*'nin ilk sayısında, olaylardan 10 ay sonra yayımlandı (Sadık Akıncılar, “Baskılar Devrimci İşçileri Sindiremedi,” *Türkiye Solu*, Sayı 1, 5.4.1971, s.8): Bu listeye göre, 4318 işçi işten çıkarılmıştı. İşverenler, olaylardan yararlanarak, işyerlerindeki önder işçileri tazminatsız olarak işten attılar. 1968-1970 döneminin mücadeleleri içinde yetişmiş birçok önder işçi, işyerlerinden koparıldı; işverenlerce kara listeye alındı ve yıllarca iş bulamadı. DİSK, 15-16 Haziran işçi direnişi sırasında işten çıkarılanlar için bir yardım kampanyası başlattı. Ancak bu çabadan etkili bir olumlu sonuç alınamadı.